

**UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO
PRAHA**

Magisterské kombinované studium

2010-2012

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Hana Zdeňková

František Hrubín a jeho dílo v četbě a literární výchově dětí

Praha 2012

Vedoucí diplomové práce:

PaedDr. Vladislava Kohoutová

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

Master Combined Studies

2010-2012

DIPLOMA THESIS

Hana Zdeňková

František Hrubín and his work in reading and literary education of children

Prague 2012

The diploma thesis work supervisor:

PaedDr. Vladislava Kohoutová

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 12. 3. 2012

Hana Zdeňková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat své vedoucí diplomové práce PaedDr. Vladislavě Kohoutové za odborné vedení, za pomoc a cenné rady při zpracování této práce.

Anotace:

Tato diplomová práce je věnována tvorbě spisovatele Františka Hrubína a zastoupení jeho díla v současných čítankách určených pro výuku literární výchovy na prvním stupni základních škol. Literárněvědná část práce je zaměřena na životní osudy básníka, na jeho tvorbu pro děti a pro dospělé. Literárnědidaktická část pojednává o významu dětského čtenářství, jeho formování a mechanismech, které tento proces ovlivňují, ať už pozitivně či negativně. Součástí práce je rovněž výčet ukázek z Hrubínova díla zařazených do čítanek v jednotlivých ročnících a zhodnocení jejich přínosu dětskému čtenáři, který se nachází na konkrétním vývojovém stupni. Praktickým vyústěním předchozího teoretického základu je písemná příprava na vyučovací hodinu literární výchovy, jež je ukázkou možné interpretace Hrubínova uměleckého textu.

Klíčové pojmy:

Básničky, časopisy pro děti, čtenářský zážitek, dětská literatura, dětské čtenářství, drama, estetická interakce, estetický zážitek, František Hrubín, lyrika, pohádky, příprava na hodinu, rodina, říkadla, škola.

Annotation:

This thesis is dedicated to work of František Hrubín and the current representation of his work in today's children's reading texts used for teaching literature in primary schools. The first part of the work is focused on the life story of the poet and his work for children and adults. The second part discusses the importance of children's reading, its formation and mechanisms that influence this process, either positively or negatively. The work also contains a summary of Hrubín's works in contemporary reading books at each grade and evaluation of their contribution to children in comparing to the particular stage of their development. The practical result of the previous theoretical part is a written lesson preparation for a literature lesson, which is an example of possible interpretation of Hrubín's artistic text.

Key words:

Aesthetic experience, aesthetic interaction, children's literature, children's reading, drama, fairy tales, family, František Hrubín, magazines for children, nursery rhymes, poems, poetry, preparation for a lesson, reading experience, school.

Obsah

ÚVOD	8
1. Literárněvědná část	10
1.1 Osobnost básníka Františka Hrubína – životní osudy, zaměření literární tvorby	10
1.2 Literární tvorba Františka Hrubína.....	14
1.3 Literární tvorba Františka Hrubína pro děti	22
1.4 Literární tvorba Františka Hrubína pro dospělé	28
1.5 Časopisecká tvorba pro děti	35
2. Literárně-didaktická část	38
2.1 Význam a vznik dětského čtenářství.....	38
2.2 František Hrubín a dnešní čtenář mladšího školního věku	41
2.3 Místo Františka Hrubína v dnešní literární výchově na 1. stupni ZŠ.....	49
2.4 Model vyučovací hodiny s dílem Františka Hrubína	60
ZÁVĚR	67
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	69
SEZNAM PŘÍLOH	74
PŘÍLOHY	75

ÚVOD

Všichni milující rodiče se snaží svým dětem dopřát ve všech ohledech jen to nejlepší. Chtějí, aby z jejich dětí vyrostly osobnosti, které se dovedou přizpůsobit stále se měnícím nárokům současné společnosti, byly pracovně úspěšné a šťastné i v osobním životě. Stále častěji se však setkáváme, a to zejména u jedinců, většinou společností hodnocených jako velmi úspěšných, s pocity vykořenění, prázdnoty, nenaplněnosti a chaotičnosti v uspořádání životních hodnot. Tak se stává, že i tito úspěšní jedinci hodnotí svůj dosavadní život jako nenaplněný a často jej od základů mění, pokud tedy k této změně naleznou odhodlání. Proč se tak děje? Zanedbali něco rodiče, nebo výchovné instituce? Anebo tito lidé hledají vnitřní harmonii, kterou cítili v dětství, ještě nezatíženi každodenními požadavky „dospělého“ života a soudobou postmoderní společností?

Odpověď není jednoduchá a pro každého, kdo si tuto otázku pokládá, bude subjektivní, odlišná. Někdo najde vnitřní harmonii v hudbě, jiný ve folkloru, cestování, sportu, jiní v četbě, poezii a dalších zájmových oblastech. Rodiče by měli svým dětem vždy zdůrazňovat rozmanitost života a jedním z prostředků této rozmanitosti je i vztah k literatuře.

Současná nabídka dětské literatury je velmi pestrá. Jsou vydávány tituly začínajících i renomovaných tvůrců dětské literatury, tuzemských i zahraničních, často doplněné efektními ilustracemi. I přesto se jen málo osobností literárního světa dokázalo tak dokonale přiblížit k dětskému vnímání skutečnosti a zároveň dětskému čtenáři zprostředkovat čisté lidské dobro a krásu. Jedním z nich je František Hrubín.

Spisovatel František Hrubín patří k těm, pro které nebyla tvorba pro děti primární volbou. Než se začal věnovat tvorbě pro děti, měl za sebou již zkušenost lyrika, překládal francouzské prokleté básníky a stal se výraznou osobností tehdejšího literárního světa. Díky nové zkušenosti otce přetavil své snové verše plné přírodní a milostné lyriky do dětských veršů a jako inspirace mu při tom posloužilo dílo jiného významného českého autora pro děti, J. V. Sládka. Melodičnost Hrubínových veršů, jeho dovednost vcítit se do dětského

světa a inspirace v lidové slovesnosti z něj učinily jednoho z nejvýraznějších českých tvůrců literatury pro děti vůbec. Při vyslovení jména František Hrubín se mnohým z nás na tváři objeví jemný úsměv a letmá vzpomínka na dětství. Někteří si vzpomenou i na verše jeho říkadel a na pohádky.

Z výše uvedeného vyplývá, že Hrubínovo dílo, které vyrůstá z důvěrně známého českého prostředí, je našemu dětskému čtenáři blízké a jeho kvality jsou trvalé. I ono se však musí v kontextu tvorby jiných autorů hlásit o své místo na slunci. Nakolik je tedy Hrubínovo dílo zařazováno do současných čítanek? Jak zprostředkovat tyto literární ukázky dětem tak, aby se plně projevila jejich hodnota a didaktické kvality textu? První část diplomové práce je zaměřena na osobnost spisovatele Františka Hrubína, na jeho život a dílo. Druhá část pak pojednává o současném pohledu na vznik a rozvoj dětského čtenářství. Její součástí je i písemná příprava na vyučovací hodinu s využitím Hrubínova textu. Tato část je tak praktickým souhrnem předchozích kapitol.

Čas vždy prověří trvalost hodnoty jakéhokoli lidského díla. Hodnota díla Františka Hrubína je nesporná. Jeho dílo pro děti vychází z českých tradic a Hrubín je zároveň rozšiřuje o pohádkové náměty převzaté z tradic jiných národů. Tato diplomová práce je tedy věnována dílu spisovatele Františka Hrubína a chce upozornit na stálý přínos jeho tvorby v literárně výchovném procesu. Tvorba, která i dnes, stejně jako v minulosti, ladí s dětskou duší a umožňuje jí vrůst do svého okolí a snad i najít své místo a pevný řád v měnících se hodnotách dneška.

1. Literárněvědná část

1.1 Osobnost básníka Františka Hrubína – životní osudy, zaměření literární tvorby

Životní pout' básníka, autora lyrických veršů, básniček pohádek pro děti, dramatika, prozaika a překladatele, Františka Hrubína, se začala odvíjet 17. září roku 1910 v Praze, v rodině stavitele. V té době Hrubínovi bydleli v Balbínově ulici na Vinohradech. Po vypuknutí 1. světové války (1914 – 1918) musel básníkův otec, rovněž František, narukovat a matka Anna, rozená Novotná, se spolu s dětmi přestěhovala do svého rodiště - Lešan v Posázaví, ke svému otci. Tam také 16. září 1916 starší syn František začal chodit do obecné školy. Dětství tak Fr. Hrubín strávil obklopen přírodou, v kraji chalupníků, kameníků, a vorařů, ve společenství prostých vesnických lidí. Vracel se sem pak celý život, posázavská krajina silně ovlivnila jeho dílo. Velmi zde přilnul k přírodě, která se jako velký inspirační zdroj prokává celou jeho tvorbou. Josef Strnadel ve své monografii věnované Fr. Hrubínovi píše: „*Médiem Hrubínových veršů jsem si ozřejmoval krajinu, oblohu, zemi, přírodní a lidské děje a nemohl jsem nepodléhat jejich mámivé melodii a jejich dynamice a nežasnout, co může slovo v sobě tajit života a krásy.*“ (Strnadel, 1980, s. 179). Po šesti letech obecné školy odchází Fr. Hrubín na reálné gymnázium do Prahy. Žije spolu s otcem, který zde po válce dostal místo, u otcovy sestry Marie. Až po dvou letech pak našli Hrubínovi byt v Holešovicích. Během studia na Českém státním reálném gymnáziu v Praze, kde Fr. Hrubín studoval od školního roku 1928/1929 do roku 1931/1932, se setkává se svým spolužákem, Miroslavem Hofmeistrem, který později vystudoval medicínu, a se kterým jej pojí vztah k poezii. Jejich přátelství se stane celoživotním. Gymnaziální studia zakončuje Fr. Hrubín v roce 1932 na libeňském reálném gymnáziu maturitou z matematiky, češtiny, latiny, francouzštiny a zoologie. Po prázdninách začal navštěvovat abiturientský kurz obchodní akademie, avšak již v říjnu se zapsal

na právnickou fakultu, odkud přešel na filozofickou fakultu. J. Strnadel (1980, s. 177) k Hrubínově přestupu na filozofickou fakultu uvádí: „*K přestupu z právnické fakulty jsem ho přiměl možná i jmény profesorů, kteří tehdy přednášeli na naší fakultě, jako F. X. Šalda, Otokar Fisher, Václav Tille, Albert Pražák. Myslím, že jsem nepotřeboval mnoho argumentovat, studium literatury ho přece jenom zvábil víc než studium na právnické fakultě.*“ (Strnadel, 1980, s. 178). Po dvou letech Fr. Hrubín studia literatury na filozofické fakultě zanechal a v prosinci 1934 nastoupil na místo knihovníka v Ústřední knihovně hl. m. Prahy, přičemž se rovněž věnoval spisovatelské práci. Pracoval zde až do května 1945. Léta strávená v městské knihovně pokládal Hrubín za nejkrásnější; „*uzavřel jsem tam mnohá krásná přátelství,*“ vzpomínal, „*našel jsem tam i svou ženu, a v neposlední řadě: žil jsem tam ve světě knih, a to množství starých i nových knížek, objemných i filigránských, všedních i vzácných nepotlačilo ve mně pocit, který v sobě nosím od dětství: že kniha je spojena s hodinkami pohody, ne samotou (ne osamělostí), v níž se až zalykáme nekonečnou volností.*“ (Strnadel, 1980, s. 197). Po knihovně byl krátce zaměstnán na ministerstvu informací a od roku 1946 se věnoval pouze literární tvorbě. V roce 1939 se František Hrubín oženil s pracovnící městské knihovny Jarmilou Holou a v prosinci téhož roku se s ní přestěhoval k její matce do Vršovic na Náměstí Krále Jiřího. Dne 2. června 1940 se jim narodila dcera Jitka, nyní Minaříková, která je překladatelkou z anglického a italského jazyka. V roce 1944 se rodina přestěhovala na Vinohrady do Řipské ulice a 12. března 1945 se jim narodil syn Vít (1945–1995), který vystudoval FAMU a pracoval jako televizní režisér.

František Hrubín byl člověk, který si velmi považoval své rodiny a rodinných přátel, se kterými se setkával u dědečka v Lešanech. On sám pak v pozdějším životě velmi lpěl na rodině vlastní. Často vyjadřuje, ať už prostřednictvím své tvorby, nebo v dopisech ze své pozůstalosti, starost o děti a rodinu, vnitřní přesvědčení, že jeho žena a děti jsou hodnotou a jistotou jeho existence. (Málková, 2010). Příkladem jeho vázanosti na své nejbližší může být smrt jeho milované sestry Anny. Hrubín v té době připravoval verše, které jsou vázány na zážitky z dětství, nakonec je však sbírka, poznamenána právě

náhlou smrtí Hrubínovy mladší sestry, nese název Černá denice (1967).

František Hrubín byl sice původem městský člověk, ale obdivoval přírodu a lásku k ní se snažil vštípit také svým dětem. Hrubínovi tak často pobývali společně s dětmi na různých místech Čech a Moravy, sám Hrubín také v Lázních Jeseník, kde jako přimář sanatoria pracoval jeho spolužák a celoživotní přítel ze studií v Praze – Miroslav Sláva Hofmeister, a kde trávil čas léčením a rozhovory s básníkem Jaroslavem Seifertem.

Jedním ze záměrů Františka Hrubína bylo sepsání vzpomínek ze svých studentských let, o toulkách Prahou; ulice Balbínova, Korunní Řípská by byly jejich středem, o setkáních s přáteli v oblíbené kavárně Unionka. Už i název měl pro ně připravený – podle bývalého kina v Korunní ulici, Bio Minuta. Tento záměr mu bohužel nebylo dopřáno realizovat. František Hrubín zemřel 1. března 1971 v Českých Budějovicích.

Dílo Františka Hrubína zahrnuje hned několik literárních žánrů. Prvním inspiračním zdrojem se mu stala zkušenost vázaná na rodovou chalupu v Lešanech v Posázaví, kterou později získal do vlastnictví a kde často pobýval. Krajina i realita lešanského okolí se mu stala celoživotní inspirací. V prvním období své tvorby básník plynule přechází od počátečního lyrického vnímání přírody a milostné poezie, Zpíváno z dálky (1933), Země po polednách (1937), k otázkám života, smrti a sociální nerovnosti postupně začleňované do sbírek Země Sudička (1941), Cikády (1943) a Mávnutí křídel (1944). Jako protiklad zaujetí temným obdobím druhé světové války a palčivými společenskými otázkami se pak jeví počátek Hrubínovy tvorby pro děti. Všetička (1989, s. 180) k tomu uvádí: „*Druhá z těchto skutečností je zdánlivě nesouměřitelná s první, ale reálným faktem zůstává, že zkušenost dítěte přechází u Hrubína ve zkušenost společenskou – napřed vznikají verše z Říkejte si se mnou, a pak teprve básně ze sbírky Chléb s ocelí.*“ Františka Hrubína přivedla k dětskému veršování praktická zkušenost - nedostatek vhodných knížek pro nejmenší děti, když po knihkupectvích hledal dětská říkadla, která by mohl předříkávat své dceři Jitce, a tak v roce 1943 vydává svou první knihu pro děti s vemlouvavým titulem: Říkejte si se mnou. Poté následují další tituly z Hrubínovy plodné tvorby pro děti, např. Zvířátka a Petrovští (1947), Ladův veselý přírodopis

(1950), Pohádky z Tisíce a jedné noci (1956), Špalíček pohádek (1957) a mnoho dalších.

Z Hrubínovy iniciativy vznikl také časopis pro nejmenší děti Mateřídouška, jehož první výtisk byl vydán 19. 12. 1945 a v letech 1945 – 1948 byl jeho odpovědným redaktorem. Dále redigoval dětské časopisy Malý čtenář (1940 – 1941) a časopis o dětské literatuře Zlatý máj, u jehož zrodu rovněž stál.

Druhým inspiračním zdrojem se mu stala pražská čtvrť Holešovice, kde Hrubínovi bydleli od roku 1945. I zde Hrubín vnímal přírodu, uvězněnou velkoměstem a poničenou průmyslovými stavbami, přičemž Vltava a ostrov Štvanice jsou zde jedinými kousky přírody. Ve své básnické skladbě Proměna (1957) staví do protikladu klidné městské nedělní odpoledne k hrozícímu atomovému nebezpečí. Opět zde výrazně promlouvají básníkovy obavy o osud lidstva, vyjádřené již v básni Hirošima (1948). Překvapivě do pražského prostředí je situována také sbírka Až do konce lásky (1961), kde Hrubín objasňuje svůj vztah k poezii a její význam pro další generace.

Literární úspěchy přinesly Františku Hrubínovi nejen všeobecnou známost vně literárního světa. V padesátých a šedesátých letech se Fr. Hrubín stal také významnou osobností kulturního života, zasedal v řadě redakčních a edičních rad. Redigoval Památník českého povstání (1945), Děťství v Čechách (1949), Básnický almanach (1956). Přispíval také do množství časopisů a novin, zejména do Studentského časopisu, Řádu, Akordu, Lumíru, Listů pro umění a kritiku, Kytice, Literárních novin, Nového života, Plamene, Hosta do domu, Lidových novin, Rudého práva aj.

V průběhu padesátých let Hrubín často pobýval v Chlumu u Třeboně. Jihočeská krajina se stala vedle Posázaví třetím zdrojem inspirace v jeho tvorbě. V Mém zpěvu (1956) přechází Hrubín do jiné krajiny, než v jaké zpíval dosud. Hrubín se v této sbírce vyznal z lásky k životu a zároveň se zde začínají objevovat obavy z konečnosti lidské existence. Lyrická poetika jihočeských rybníků promlouvá rovněž ve hře Srpnová neděle (1958), kde se Hrubín poprvé představil i jako dramatik.

V závěrečné etapě své tvorby se Hrubín opět vrací do krajiny svého

dětství. Na dětství vzpomíná ve vzpomínkové próze na U stolu (1958), která je podle J. Strnadela jednou z nejkrásnějších knih o dětství a venkovském životě vůbec a je klíčovým dílem celé Hrubínovy tvorby. (Strnadel, 1980). Posledním dílem Fr. Hrubína je próza Lešanské jesličky (1970), kniha, která je i přes téměř baladický příběh vyústíuje v radost z klidného tepla domova.

1.2 Literární tvorba Františka Hrubína

František Hrubín vstupuje na pole literatury na počátku třicátých let. Třicátá léta byla pro československou literaturu a umění velmi bouřlivým obdobím. Svět se již vzpamatoval z masového vraždění první světové války a nastal rychlý přerod společnosti odklonem od stavovských tradic devatenáctého století směrem k uvolnění společenských pravidel, emancipací žen a technickému pokroku. Změny v potřebách společnosti a myšlení lidí s sebou přinesly také požadavek na nové formy umění, na nové směry v poezii. Literární kritik Jiří Brabec¹ k Hrubínovým literárním počátkům poznamenává: *„Hrubín přichází sám, nemá generačních druhů, v prudkém letu si během pěti let – skryt před veřejností zopakuje dějiny českého básnictví posledního půlstoletí, hledaje osobitou stylizaci svých životních postojů. Teprve tři přátelská setkání rozhodnou o jeho básnickém osudu: setkání s Františkem Halasem, s Josefem Horou a Jaroslavem Seifertem. Horův závratný pocit z míjení a uplývání, Halasovo vnitřní drama tlumené tehdy písňovou zkratkou, a Seifertova melancholie vzpomínky vytvořily atmosféru, v níž Hrubín nalezne sám sebe.“* (Hrubín, 2010, s. 265). Díky Halasovi se před mladým lyrikem otevřel svět pražských kaváren. Daliborka, Národní kavárna a především oblíbená Unionka jsou svědky nesčetných a dlouhých schůzek Hrubína s literáty té doby – Bieblem, Olbrachtem, Seifertem, Fryntou, Zahradníčkem a mnoha dalšími.

¹ Jiří Brabec, český literární kritik a historik.

Na počátku tvorby Františka Hrubína byly poetické představy vyvolané vůněmi venkovské přírody a všední poezií rodného města, objevované za nesčetných toulek. A pak to byla horlivá četba knih dobové lyriky počínající Zavadovou Panychidou, osobním seznámením s Vladislavem Vančurou, četba Dumase i Flammariona, Sovy i Březiny. To všechno vytvářelo ovzduší pro první vážnější veršovnícké pokusy. Když bylo Hrubínovi devatenáct let, začal své verše uveřejňovat ve Studenském časopise a Cestě. Zpočátku publikoval pod pseudonymem Ivan Hrubín, od května 1930 již pod svým vlastním jménem. I později se Hrubín podepisoval různými pseudonymy, např.: K. Vlášek, B. Červený), aby překladů podepsaných jeho jménem nebylo v jednom čísle příliš mnoho. Po dvou letech, když Hrubín nashlé dostatek veršů na celou knihu, zaslal je do melantrišské soutěže, vypsané o Novém roce 1933. Do soutěže bylo přihlášeno 180 sbírek, z nichž byly oceněny dvě. Jednou z nich byla i Hrubínova sbírka Zpíváno z dálky, která byla zadána pod heslem Slib. Výsledek soutěže byl vyhlášen 17. září 1933, v den Hrubínových třidvacátých narozenin. F. X. Šalda, který zasedal v porotě soutěže, uvítal ve svém Zapisníku Františka Hrubína posudkem velmi příznivým: „*Debutant, nevšední talent, něco velmi ryziho, nepokaženého posud řemeslnou básnickou rétorikou ať té, či oné ražby. Vztahy na samém pomezí nevyslovitelná, subtilní nápovědi života a předtuchy smrti jsou doménou Františka Hrubína.*“ (Šaldův zápisník, 1993/1934, s. 30-31). Vedle Halase a Zahradníčka jej řadil k tehdejší vrcholům mladé české lyriky. Tehdy třidvacetiletý Hrubín si tak svým debutem rázem našel místo mezi takovými postavami tehdejší české poezie, jako jsou František Halas, který krátce po sobě vydal sbírky Kohout plaší smrt, a Tvář a psal Hořec. Jaroslav Seifert po delší odmlce vydal Poštovního holuba, Holan psal své experimentální básnické prózy – Kolury, a Nezval vrcholil básněmi noci. (Strnadel, 1980). Sám Hrubín ke své lyrické tvorbě dodává: „*Kolikrát jsem byl svědkem prostých a přitom nádherných ukazů a skutečností jakými jsou například kvetoucí strom, plynoucí oblaka, zpívající řeka nebo rozpučená cesta mezi obilím, ale poprvé jsem cítil, opravdu cítil souvislost těchto skutečností s životem mým a s životy dávno mrtvými, s noci, s dnem, s tmou i hvězdami, až když jsem mezi nimi dýchal jako básník.*“

Nemyslím jako básník tvořivý, vždyť básníkem je i čtenář, básník jenom srdcem, nikoli slovy, a i on je účastným svědkem a důvěrníkem života krajiny a všeho stvoření“. (Strnadel, 1980, s. 27).

František Hrubín vynikl i jako překladatel. S francouzskými básníky se seznámil již během svých studentských let v krámku francouzského knihkupce Pommereta, který měl krámk s knihami ve Veleslavínské ulici. Josef Strnadel po letech vzpomíná: *„Mne tam lákaly laciné žluté knihy s dřevorytinovými ilustracemi, Les livres de demain, Hrubín si tam vynašel Verlaina, jehož jméno znal z Čapkových překladů. Romances sans paroles. Ta kniha mu přinesla nekonečné kouzelné hodiny, když se odvážně pustil do překladu jedné z netušeně těžkých básní.“* (Strnadel, 1980, s. 147). Hrubín překládal Baudelaira, Mallarméa, Corbiéra i jiné francouzské básníky, ale nejvýznamnější jsou jeho překlady Verlaina. Prokletí básníci byli v té době v módě a Hrubínova generace nosila po kapsách básně francouzských básníků, jejichž překlady si pak v kavárnách a čítárnách opisovali z časopisů. K soustavnějšímu překládání Verlaina se Hrubín vrátil během besnění druhé světové války. Vedle zpráv z bojů u Stalingradu mu chvílky s Verlainovou poezií vnašely do každodenní vypjaté atmosféry okupované země světlo a naději. (Strnadel, 1980). *„Neobratně, ale trpělivě jsem každé slovo obracel, vzpomíná Hrubín, „desetkrát, dvacetkrát, stokrát, abych jej dostal do pravé polohy, v níž odkryje jedinečný zvuk, jedinečný třpyt, a ta nejprostší slova – a poezie Verlainova se skládá téměř jenom z nich – ... se nejvíce vzpouzela.“* (Hrubín, 1967, s. 80) *„Bylo jeho ctižádostí přetlumočit veřejnosti právě takového básníka, jako byl on, básníka subtilního poddajného verše, rytmického, hudebního.“* (Strnadel, 1980, s. 147).

Zhoršující se mezinárodní situace přinesla předěl i do Hrubínovy tvorby. Pod tíhou událostí vedoucích k druhé světové válce Hrubín postupně opustil svět své křehké a snivé lyriky a v jeho dalších sbírkách se začal objevovat neklid a obavy o osudy válkou zasažených lidí, o lidství v nás vůbec. V básníkově výboru, Křídla lásek mých, k tomuto ladění Hrubínových veršů Bedřich Fučík² poznamenává: *„Do Hrubínova života pronikla dnes tíha země,*

² Bedřich Fučík, literární kritik a historik, editor a překladatel.

dřív nepovědomá. Naplnila jej a obrátila perspektivu celého Hrubínova pohledu. Zhnětl svou těkavost, mohlo by se říci, a chutná s jasnou pokorou drsnou chuť země; jeho taneční nezávaznost, jako by v pravý čas klopýtla.“ (Hrubín, 2010, s. 31). Hrubín nezůstával netečný ke společenskému dění, velmi těžce nesl vysídlení svého rodného kraje - Posázaví, a jeho využití pro vojenské účely SS. Žal nad ztraceným koloritem svého milovaného kraje vložil Hrubín do jedné z nejsuggestivnějších básní – Ztracené domovy ve sbírce Řeka Nezapomnění. Válka zasáhla i do jeho života osobního, kdy byl do koncentračního tábora deportován jeho přítel z let studentských a později i autor jeho monografií, Josef Strnadel. Během těchto obtížných časů bohužel umírají někteří Hrubínovi přátelé. Pod koly německého auta hyne mladý, nadaný básník Jiří Orten, v koncentračním táboře umírá básník a kritik Hanuš Bonn, známý pod pseudonymem Josef Kohout, násilná smrt postihla také Vladislava Vančuru. V Hrubínových sbírkách se tak postupně začínají objevovat motivy zmaru, bezmocnosti a smrti. Během válečných let tak Hrubín prostřednictvím svých veršů hledá štěstí v denním životě prostých lidí, v chudobě. Vznikají tak sbírky Včelí plást, Země sudička, Mávnutí křídel. (Strnadel, 1980).

V průběhu dvou svobodných let po válce ještě vychází Hrubínova lyrika, verše napsané během války s otevřeně protifašistickým laděním. Jeho radost z vítězného konce války však kalí počínající teritoriální boj vítězných mocností. Na vyostřenou politickou situaci reaguje lyrickoepickou skladbou Hirošima. Tento vzkaz představitelům moci má však pro Hrubína po únorovém převratu v roce 1948 nečekané následky. Vlády v zemi se ujímá jediná strana - KSČ, a ta nemilosrdně odsuzuje všechno, co se nehodí do proklamované ideologie. „*V rámci oficiální literatury je proklamována jako jediná použitelná metoda socialistický realismus, byť jeho kritéria jsou definována zcela vágně.*“ (Bílek, <http://www.czechlit.cz/>, 6. 12. 2011). Hrubín je kritizován za přílišnou pesimističnost skladby Hirošima a následuje zákaz publikování tvorby pro dospělé.

V tíživé době války a v první polovině padesátých let, kdy nemohl svobodně publikovat tvorbu pro dospělé, byla poezie pro děti doménou jeho

literární činnosti a možností vystupovat výsostně umělecky. Poezii pro děti začal Hrubín psát již za války a v roce 1943 vydal svou první knihu pro děti, Říkejte si se mnou. V padesátých letech Hrubín pokračuje v tvorbě pro děti, a to velmi úspěšně. Dobová kritika se na adresu Hrubínovy tvorby pro děti vyjadřovala takto: „*Netrvalo dlouho a o Františku Hrubínovi jsme mohli říci, že se stal naším největším moderním autorem poezie pro děti. Měl děti rád, tvorba pro ně mu dělala radost i jemu, v dětském vnímání a hodnocení skutečnosti objevil pro sebe zdroj básnického zážitku. Dokáže se na svět dívat očima svých malých čtenářů a bez jakéhokoliv vnucování jim nabízí koření své vlastní životní moudrosti.*“ (Šmaus, Doležal, 1976, s. 32). Hrubínovy úspěchy na poli dětské literatury k němu záhy začaly přitahovat výtvarníky a ilustrátory, kteří však potřebovali svým ilustracím vdechnout život i slovem. Tak se zrodilo umělecky velmi plodné přátelství Hrubína s Jiřím Trnkou. Na svět tak přicházejí čtenářsky velmi úspěšné a zároveň umělecky hodnotné publikace jako Říkejte si pohádky, Zvířátka a Petrovští, Dvakrát sedm pohádek a další. Hrubín při hledání námětů pro dětskou literaturu nečerpal pouze z námětů národních, ale začal dětem zpřístupňovat pohádky a národní pohádky i autorů zahraničních.

V roce 1950 přijel František Hrubín s rodinou na pozvání svých přátel poprvé do Chlumu u Třeboně, městečka na jihu Čech. Sláva Hofmeister, básníkův kamarád ze studií, popsal Hrubínovo přilnutí k tomuto kraji takto: „*Myslím, že to, co jej poutalo, aby se sem znovu a znovu vracel, byla především skutečnost, že tu našel lid tentýž jako ve svém kraji – lid s tisíciletou tradicí lásky ke své zemi a ke své práci, s citem, úctou a láskou člověka k člověku. Lid prostý a krásný jako jeho země. Lid, tak jako v Posázaví veselý, milující život a jeho krásy. Co však tu bylo navíc, byla skutečnost, že tento kraj byl nezneuctěný a neposkvrněný.*“ (Šmaus, Doležal, 1976, s. 16). V jižních Čechách, v Chlumu u Třeboně, kam si jezdil odpočinout po celoroční práci a nadýchat se vzduchu do práce nové, prožil Hrubín své lidské i umělecké obrození a vzepjal se ke svým vrcholným dílům. Jižní Čechy měly v životě básníka velký význam, význam skoro vykupitelský. (Šmaus, Doležal, 1976).

Když se mi zdálo, že už jsem němý,
v Chlumu jsem znovu našel svůj hlas,
procítil znovu lásku k své zemi
a jako za mlada slyšel jsem zas,
jak v srdci tepá krev, jak v jednom svazku,
jsem spojen s lidmi a jak svou lásku,
smím zase vyzpívat, vyznat se z ní.
Chlume buď pozdraven, v písni mé zni!

František Hrubín

Ani poetická krajina jižních Čech a poetika venkovského života však nemohla Hrubína odtrhnout od vnímání politického tlaku tehdejší vládnoucí politické garnitury na poezii a literaturu té doby vůbec. Na II. Sjezdu Svazu československých spisovatelů (1956) spolu s Jaroslavem Seifertem odvážně kritizoval spojení literatury a politiky, zastali se zde nejen perzekuovaných, ale i zavřených spisovatelů. Toto vystoupení vedlo nejprve k zákazu literární činnosti, velice brzy mu ale bylo povoleno překládání a psaní literatury pro děti. *„František Hrubín tehdy přirovnal českou poezii padesátých let k mallarméovské labuti, jejíž křídla zamrzla v ledu. Za tuhle metaforu se tehdy stal terčem nejostřejší kritiky ideologů. Potlesk, který tehdy zazněl na sjezdu po Hrubínově projevu, byl ovšem víc než výmluvný.“* (<http://www.radioservis-as.cz/>, František Hrubín před mikrofonem, 23. 2. 2012). O tom se můžeme znovu přesvědčit i dnes, po tolika letech. Zatvrzelý stalinista a propagátor socialistického realismu, ministr kultury Václav Kopecký, označil Seiferta a Hrubína a některé další nespokojence za vlastizrádce. Jaroslav Seifert skončil po projevu v nemocnici. Veškerá tíha a hněv tak dopadly na Hrubína. Hrubínova dcera Jitka na jedno z nejtěžších otcových období vzpomíná: *„Často nás v noci budily telefony s výhružkami. Stálo ho to minimálně rok muk, rok nespavosti. Po dlouhodobém psychickém nátlaku vydal František Hrubín krátké prohlášení. Ač je dodnes interpretováno různě, strana tehdy o mnohoznačné vyznění nestála a interpretovala ho jasně: básník si sype popel*

na hlavu. Prezident Antonín Zápotocký dokonce zdrcenému poetovi poděkoval za statečná slova.“ (Kozumplík, František Hrubín: Mezi pohádkou a hřbitovem, <http://www.instinkt.tyden.cz/>, 8. 11. 2011). Hrubín tak dosáhl rehabilitace alespoň v tom, že cenzura povolila vydání jeho literatury pro dospělé, sbírky Můj zpěv a Proměna. Zároveň ho však tato situace plná bezmoci uvrhla do hluboké osobní krize. Přesto se Hrubín i dále snažil o individuální rysy svého díla tak, aby i jeho další tvorba byla záležitostí talentu a řemesla, čímž nakonec přesvědčil i politické představitele o umělecké hodnotě svých děl.

V další etapě své tvorby se Hrubín chopil nového literárního žánru – dramatu. A s velkým úspěchem. František Hrubín reaguje svými současnými divadelními hrami Srpnová neděle a později hrou Křišťálová noc na sociální změny ve společnosti, na odcizení lidí vůči sobě. Obě divadelní hry byly realizovány na scéně Národního divadla a Hrubín se s novým zaujetím pustil do divadelní tvorby. Aktivně se účastnil divadelních zkoušek, ale i mnoha repríz, čímž zároveň hercům pomáhal dotvářet a zlepšovat charakter a výraz jednotlivých postav svých her. Divadelní kritik a publicista Josef Träger³ se pokusil vystihnout Hrubínův lyrický přínos do dramatického díla takto: „*Hrubín charakterizuje naši dobu jako dobu monologů. Lidé v jeho hře mluví každý pro sebe a k sobě, neschopni soustředit se v hovor druhého. Lyrik pozná v hlubokém pronikání do lidských citů, do bolestných a osobních prožitků, pod zčeřenou hladinu lidských osudů, poznamenaných dobou s její přechodností, proměnlivostí a zneklidněností.*“ (Paříková, 1985, s. 7). Uvedení těchto her bylo možné i díky krátkému období uvolnění v období od roku 1958 a postupnému odpolitizování literatury směrem k individuálnímu projevu autora. Vrcholným dílem tvorby Františka Hrubína je lyrickoepická skladba Romance pro křídlovku. Hrubín v ní skloubil vzpomínky z mládí a mistrné vyjádření atmosféry, protiklad mladého života a smrti. „*Aniž nadsazoval,*

³ Josef Träger, český divadelní kritik a publicista, šéfredaktor Divadelních novin. 1948 dramaturg Československého státního filmu, od roku 1954 Studia kresleného a loutkového filmu.

napsal František Buriánek-literární kritik, že Romance patří mezi díla, která sama nesou na sobě znak nesmrtelnosti, a nemusí čekat, až jim jej připnou potomci nebo literární historie.“ (Strnadel 1980, s. 114).

Na konci padesátých a v průběhu šedesátých let se formuje se proud oponentů vůči oficiálnímu směru literatury. Tento proud v české kritice umožnil rozvoj méně dogmatické literatury a díky jeho činnosti došlo k oslabení moci Ladislava Štolla, hlavního obhájovatele stalinského pojetí literatury. Postupné uvolňování literárních projevů posílilo v české literatuře žánrovou různorodost. František Hrubín se nechává inspirovat dalším literárním žánrem – prózou. Bude to poslední etapa jeho tvorby a Hrubín, nyní již zkušený a uznávaný autor, se vrací ve vzpomínkách do krajín svého dětství. Opět často pobývá v Lešanech v rodové chalupě, kterou nakonec získal do vlastnictví. A tak, když konečně stvořil Hrubín své první prózy, kořenily z téhož základu jako jeho první verše z třicátých let. Vzpomínky z dětských let, pravdivé a prosté zážitky jsou zobrazeny v próze U stolu. Hrubínovým mistrovským prozaickým dílem je pak Zlatá reneta, které nese částečně autobiografické rysy a vypovídá o těžkém zápasu básníka s dobou, ve které tvořil, zároveň se však vrací prostřednictvím hlavního hrdiny ke kořenům své duše – ke svým lidem. I oni se však změnili...

Blížily se šedesáté narozeniny Františka Hrubína, nyní již také básníka, který byl jmenován zasloužilým (1960), později a národním umělcem (1966). Národní knihovna se na počest umělcova životního výročí rozhodla uspořádat výstavu s názvem „Krajina rodu v díle Františka Hrubína“. Hrubín se připrav ochotně účastnil, navrhl koncepci výstavy, dodal fotografie a rodinné dokumenty a knížky, byl přítomen i na vernisáži výstavy. Výstava byla krásná, jímavá a dalo se v ní číst jako v knize o Hrubínově útlém dětství a chlapectví, o rodině a rodu Novotných a Hrubínů, o posázavské krajině. Jiří Opelík, český literární kritik a historik, velmi případně a jen tak mimochodem prohodil, že na výstavě chyběla: „alespoň jedna fotografie luny, nebo ohvězděné oblohy, z lešanské zahrady ovšem pořízená.“ (Strnadel, 1980, s. 187). Přátelé, kteří na výstavě Hrubína obklopili, netušili, že to bylo naposled. Proud básníkovy řeky života vyschnul 1. března 1971. Básníkův kamarád Lubomír Soukup, redaktor

Československého rozhlasu, se s Františkem Hrubínem rozloučil pomyslnou kytičkou: „*Je jiný čas, minulo naše mládí a není už ten, s nímž a s ostatními libeňáky jsem prožíval – a já jen roztržitě mu nabízím kytičku podzimek, co fialověly v říjnu na našem šlosberku – a ona padá už jen k fotografii a knížce. A teď – jakoby někde křídlovka zazpívala. Ta pravá, chlumská, Hrubínova.*“ (Šmaus, Doležal, 1976, s. 70).

O tom, že odkaz básníka Františka Hrubína je i po již více než čtyřiceti letech uplynulých od jeho smrti stále živý, svědčí i úspěch komponované divadelní hry, která je na programu divadla Viola - „Obleču tě do hvězd“. Hra byla uvedena k 100. výročí narození básníka. Verše z básnických skladeb *Romance pro křídlovku* a *Černé denice* čte za klavírního doprovodu herec Luděk Munzar, Hrubínův blízký přítel.

1.3 Literární tvorba Františka Hrubína pro děti

Hrubínova tvorba pro děti zapadá organicky do vývoje jeho básnického díla, je jeho neoddělitelnou součástí. Jeho tvorba pronikla do nejširších vrstev a založila Hrubínovu velkou popularitu. „V dítěti milujeme člověka a jeho svět, v dítěti doufáme nejsilnější a nejjasnější nadějí,“ říká Hrubín. (Strnadel, 1980). František Hrubín vydal svoji první knihu pro děti, *Říkejte si se mnou, deset let po svém básnickém debutu*, tedy v roce 1943. „*Hrubín hledal již v tomto období nové básnické cesty, ale s definitivní platností mu je umožnily nalézt dvě závažné skutečnosti: druhá světová válka a svět dítěte.*“ (Všetička, 1989, s. 180). Dobová literární kritika se již od počátku Hrubínovy tvorby vyjadřovala k jeho dílům velmi příznivě. „*Měl děti rád, tvorba pro ně dělala radost i jemu, v dětském vnímání a hodnocení skutečnosti objevil pro sebe zdroj básnického zážitku. Dokáže se na svět dívat očima svých malých čtenářů a bez jakéhokoliv vnucování jim nabízí koření své vlastní životní moudrosti.*“ (Šmaus, Doležal, 1976, s. 32). František Hrubín se při psaní veršů a pohádek pro děti inspiroval

hledáním zákonů a pravidel děl Sládkových a Erbenových a jiných básníků i z lidové poezie. Verše těchto autorů byly pro Hrubína podnětné, když se mu podle jeho vlastních slov: „přestávalo dařit“. *„Přišel jsem na leccos, ale jak svou práci osvěžit a vrátit jí nenucený projev, který by nebyl jen studenou pseudovirtuozitou, ale to zatím nedokážu, i když vím, v čem to vězí: ale vědět neznamena umět.“* (Hrubín, 1976, s. 99). *„Hrubín byl spjat se světem dětství především čistotou a něhou citu, lnul k němu pro jeho laskavou harmonii vnitřního světa, která mu byla vzdálena, pro idylu srdce, které není ještě trýzněno a není ještě stavěno před neřešitelná dilemata.“* (Chaloupka, 1985, s. 147).

Patnáctiletá tvorba pro děti a rozpor mezi spontaneitou při skládání veršů a řízenou tvorbou pro nejmenší přinutila i autora samotného k objasnění jeho vlastních postojů ke svému dílu. František Hrubín dělil své verše podle toho, jak vznikaly, do dvou skupin:

1. skupina

Verše, které vznikaly na přání dítěte, třeba i nevyslovené, nebo z okouzlení dětským světem a touhou vyslovit je (např. *Říkejte si se mnou, Kuřátko a obilí*). Sám autor označil své verše z této skupiny za živé s nadějí, že nějaký čas ještě obstojí. *„Sbírka Říkejte si se mnou vznikla z domácí potřeby, kdy jsem žil v každodenním světě vlastního dítěte. Podobně vzniklo i Kuřátko a obilí, které bylo dvoje prázdniny v různých variacích vypravováno, až jsem je jednou na letní procházce začal zničehonic dětem říkat v hravých verších a děti samy mě spontánně doplňovaly, byly nevědouce o tom, spoluautory.“* (Hrubín, 1976, s. 98). Do této skupiny lze přiřadit i celou řadu jeho drobných zveršovaných pohádek, nebo i líbezné verše o květinách Nesu, nesu kvítí.

2. skupina

Verše, jejichž obsah byl předem vymezen hotovými obrázky, nebo jež vznikly z potřeby pedagogické (např. *Ladův veselý přírodopis, Hrajte si s námi*). *„Verše z této skupiny jsou hodnoty smíšené, z velké části však jsou mezi nimi verše slabé, ba špatné. Když autor dětských veršů přijme nabídku napsat*

verše k obrázkům, pak záleží na tom, do jaké míry jsou prostředky a vidění výtvarného umělce příbuzné s prostředky básníka, často však více na tom, aby byl básník ve světě dětí tak doma, jako malíř, i když se vyjadřují rozdílným způsobem.“ (Hrubín, 1976, s. 98). Dále se sem řadí básně ke kresbám Josefa Mánesa – Mánesův orloj, Zimní pohádka o Smolíčkovi (ke kresbám Jiřího Trnky), Pasáček a sluníčko (ke kresbám Maxe Švabinského), Kytička z náčrtníku (ke kresbám Adolfa Záborského).

Říkadla

Zkušenost lyrika se Františkovi Hrubínovi velmi příhodně hodila při počátcích jeho tvorby pro děti. Jeho zájem o dětskou poezii vyšel z praktické potřeby literatury pro jeho malé děti, kdy on sám pro ně ve knihkupectvích hledal vhodné knížky. Dá se tak říci, že i žánrově se jeho poezie pro děti vyvíjela v závislosti na potřebách jeho dětí – Jitky a Víta, jejichž jména se ve verších často objevují. Základy Hrubínových veršů tvořila česká lidová slovesnost obohacená o vhléd Hrubína do dětského světa, jímž dětem přibližoval a vysvětloval skutečnost kolem nich. Mezi jeho poezií pro děti tak nalezneme verše, které zní ve většině případů ryze současně a jsou pravidelně vydávány v nejrůznějších publikacích. Hrubín po své první sbírce veršů pro děti *Říkejte si se mnou* vydává další: *Vítek hádá dobře* (1946), *Chvíli doma, chvíli venku* (1946), *Dobrý den, sluníčko* (1947) a další.

Pohádky

Fabulační schopnost člověka během celých jeho kulturních dějin projevovala neobyčejnou vlnu přiblížit si, rozumově si podmanit a osvojit si vnější jevovou skutečnost. Zvířata personifikovala a antropomorfizovala, lidi zveličovala nebo zmenšovala. Na tuto fabulační linii musel nezbytně navázat každý novodobý autor, který chtěl tvořit a pokračovat v pohádkovém žánru. (Všetička, 1989). Jedním z nich byl i František Hrubín, který zpracovával

pohádky různých motivů a národů. Z této pestré nabídky si František Hrubín oblíbil především dvě témata. Prvním byl příběh malého, drobného človíčka – Palečka. Zpracoval toto téma dokonce dvakrát, jednou v básni Paleček a jeho kamarádi a podruhé ve skladbě o Palečkovi, který vyrostl. Jedná se o vyprávění o chlapci, který dorostl velikosti lidského palce. Umělcova záliba v tomto námětu nebyla nejspíše určena pouze pohádkovou tradicí, ale také lidskou (a dětskou) zálibou v malém a miniaturním. Dalším oblíbeným pohádkovým příběhem je báchorečná látka o veliké řepě, kterou mohl její pěstitel dostat ze země pouze s pomocí svých přátel – lidí i zvířátek. Hrubín tento námět poprvé zpracoval v knížce Zasadil dědek řepu (1947), která byla doplněna ilustracemi Jiřího Trnky. Přesně za deset let, roku 1957, vydal Hrubín tuto pohádku podruhé, pod názvem Pohádka o veliké řepě. Oba tyto náměty i Hrubínův způsob jejich zpracování působí na dětskou fantazii velice podnětně a mezi dětmi patří tyto pohádkové příběhy dodnes k nejoblíbenějším.

Na začátku druhé poloviny 50. let vydal František Hrubín krátce za sebou dvě prozaické knihy – Pohádky z Tisíce a jedné noci (1956) a Špalíček pohádek (1957). První z nich je adaptací několika látek z Knihy tisíce a jedné noci, druhá pak je převyprávěním několika národních báchovek. *„Tematické zaměření Pohádek z Tisíce a jedné noci je mnohými považováno za čtenářsky poutavější, a to nejen proto, že jsou z hlediska látkového exotické a dětskému čtenáři převážně neznámé, ale také proto, že první z těchto knih je napsána podmanivým a kultivovaným veršem. Vstupní pohádka se jmenuje Chytrá Šahrazád a patří k nejlepším básním, jaké Hrubín pro děti napsal.“* (Všetička, 1989, s. 172). V úvodu ke svému Špalíčku pohádek vypravuje Hrubín o zdroji své a o nezapomenutelných zážitcích z dětství, o světě, z něhož vyrůstaly jeho pohádky. *„Vděčně vzpomíná vil a čarodějů svého dětství, svého dědečka Jana Novotného z Lešan, válečného zajatce z Ukrajiny – Filipa, a chudé Lešanské vdovy Františky Adamové, kteří před jeho očima dělali pravá kouzla. Ukrajinec Filip rozuměl řeči zvířat, dědeček uměl vyčarovat z dřeva krásnou díž, štíhlý cep, bílé žebřiny, a nebyl ani bednářem ani kolářem.“* (Strnadel, 1980, s. 139). Nejvíce však vzpomíná na vdovu Adamovou: *„... jakmile k nám přijde, z pohádek nevyjdeme. Z obyčejné světnice umí vykouzlit zámek ze*

samých věžiček s tajemnými komůrkami, a když se jí zachce, z černých koutů malé síně vyrosté rázem tak hustý les, že by se v něm ani sto myslivců nevyznalo; dno kamenné stoupy na zápraží se propadne do stosáhové hloubky a po provaze spleteném z vlasů princezen se spouští dolů krásní rytíři.“ (tamtéž, s. 40).

Didaktická tvorba

„V padesátých a šedesátých letech vznikla v české poezii řada básnických parafrází výtvarných děl, jejichž autory byli zejména Seifert a Hrubín. Zatímco Seifert tehdy doprovázel obrázky Alšovy a Ladovy (Šel malíř chudě do světa, Chlapec a hvězdy). Básnickým interpretem výtvarných děl se stal především Hrubín, který napsal celkem šest básnických sbírek, na jejichž konečné podobě se spolupodílil s nejpřednějšími zjevy naší výtvarné kultury.“ (Všetička, 1989, s. 166). Nejčastěji doprovázel výtvarné projevy Maxe Švabinského (Poledne, Motýlí čas, Pasáček a sluníčko), jindy zase výtvarnou produkci J. Čapka (Modré nebe), J. Lady (Ladův veselý přírodopis) a J. Mánesa (Mánesův orloj).

Po letech, když Hrubín bilancoval plodné období patnácti let, v němž psal pro děti, vzpomínal: *„Verše pro děti jsem psal spontánně. Ze zkušenosti, ať už to byla dávná zkušenost z dětství nebo zkušenost otcovská, rojilo se množství námětů a obrazů, zdánlivě nevyčerpatelných, a pak stačil malý popud – písnička, kterou jsem zaslechl z oken školy, první neobratný dětský krůček, drobný děj přírodní – a už se říkadlo, sloka a někdy celá básnička vznesly tak lehce jako bělásek ze zelné hlávky.“* (Hrubín, 1976, s. 97). František byl jako autor dětské poezie a literatury velmi úspěšný, dodnes se žádná čítanka neobejde bez jeho veršů. O to překvapivěji zapůsobilo Hrubínovo rozhodnutí zanechat tvorby pro děti. On sám svůj postoj zdůvodňuje takto: *„Přestal jsem verše pro děti psát. Nechci levou rukou a s chladným srdcem obměňovat a rozmělnovat trochu toho dobrého, co jsem dokázal udělat.“* (Hrubín, 1976, s. 98).

Překlady pohádek a filmová tvorba pro děti

I když František Hrubín ukončil autorskou tvorbu pro děti, nevzdal se překladů pohádek, především francouzských a německých a ruských. Přeložil řadu pohádkových textů francouzského pohádkáře Charlese Perraulta, např. Pohádky (1960), Popelka aneb skleněný střevíc, Princ Chocholouš (1965), Pohádky matky Husy (1972). Z němčiny se pak věnoval překladům Wilhelma Hauffa: Karavana (1957), Malá Muk (1973) a překládal verše k pohádkám bratří Grimmů. Z ruského originálu přeložil Pohádku o rybáři a rybce autora Alexandra Sergejeviče Puškina.

Talent Františka Hrubína neuniknul ani tvůrcům televizních a rozhlasových pořadů pro děti. Jeho dílo inspirovalo kreslíře a filmové výtvarníky. Poetiku jeho díla pro děti ve svých kresbách i animovaných filmech vynikajícím způsobem vystihnul Jiří Trnka. Svůj první kreslený film na základě Hrubínovy předlohy Zasadil dědek řepu vytvořil Trnka v roce 1945. Hned následující rok poté převedl Trnka do podoby animovaného filmu další Hrubínův námět – Zvířátka a Petrovští, se kterým slavil velký úspěch na filmovém festivalu v Cannes. Porotou festivalu mu tehdy byla udělena „Velká cena za nejlepší triky“. Zpracování dalšího Hrubínova námětu se ujal režisér Karel Zeman. Vytvořil tak celovečerní animovaný film s orientálním laděním - Pohádky z Tisíce a jedné noci (1974), vyprávějící o dobrodružstvích námořníka Sindibáda. Tato filmová pohádka získala Čestný diplom Viennale 1976. František Hrubín je také autorem scénáře ke známému filmu Karla Zemana, natočeného na motivy knih francouzského autora fantaskní literatury Julese Verna - Vynález zkázy (1958).

Hrubín je také autorem textů písní a veršů v řadě filmů, známé jsou například verše z pohádky Pyšná princezna (1952). Na základě jeho námětů vzniklo i několik televizních inscenací, zvláště pohádek, např. O pavím králi, 1978, O bílé laňce (1987). *„Hrubín je po Sládkovi největším zjevem v naší literatuře pro mládež a zakladatelem její nové vývojové etapy. Svým příkladem dosáhl toho, že tvorba pro děti není už jen vedlejší záležitostí ostatní umělecké*

literatury, a že se dětská knížka už „nepopelí někde na okraji tzv. tvorby pro dospělé, ale že má svébytné místo v národní kultuře.“ (Strnadel, 1980. s. 142).

1.4 Literární tvorba Františka Hrubína pro dospělé

Jak již bylo zmíněno výše, Hrubín byl jedním z mála autorů, kteří s úspěchem dokázali plnohodnotně tvořit v různých žánrech literatury. Byly to právě lyrické verše Josefa Halase z jeho sbírky *Sépie*, které v něm jako v mladém studentu dokázaly vytvořit dostatečnou odezvu a touhu začít psát verše. *„Bylo mi osmnáct a něco, když jsem si koupil Halasovu Sepii. Listoval jsem v ní ve škole pod lavicí a nechápal jsem verše jinak než jako tajemná magická zaklínadla: abyste rozuměli, byla to první knížka moderních básní, která se mi dostala do ruky. Koupil jsem si ji proto, že jsem se zrovna pokoušel o verše.“* (Hrubín, 2010, s. 295). Hrubínova profesorka češtiny, Hana Duxová, zachytila Hrubínův talent a předala jeho verše Halasovi. Z jejich setkání v Národní kavárně vyvinulo pravé a nelíčené přátelství. Hrubín na tuto dobu vzpomíná: *„Od toho dne tu budu sedávat skoro denně s lidmi, kteří už navždy zůstanou spojeni s naším mládím. S Halasem, s Horou, se Zahradníčkem, s Hořejším, se Štýrským a Toyen, s Pavlem Levitem a Seifertem, s milým, venkovsky řečným Bohumilem Novákem a náměsíčným pierotem Vladimírem Motyčkou. Budeme, Miroslav Hoffmeister a já bloudit s tím, či oním starými uličkami a budeme mít pocit, že paprsek z Horovy nebo Halasovy slávy se odrazem třpytí i na naší skrání.“* (Hrubín, 1967, s. 53). Počátky Hrubínovy tvorby spadají do doby první republiky. Velký vliv na českou kulturu měla tehdy kultura francouzská včetně poezie, která se stala Hrubínovou celoživotní zálibou.

Poezie lyrická

Do literárního světa vstoupil František Hrubín svou lyrickou prvotinou

Zpíváno z dálky (1933), obsahující milostnou a přírodní poezii. „*Když vyšla první Hrubínova sbírka, kritika ji vesměs přijala s nadšením. Všichni v něm vítali nevšedně nadaného básníka, s kterým je nutno počítat.*“ (Strnadel, 1980, s. 23). V dalších letech pak Fr. Hrubín vydal sbírky Krásná po chudobě (1935) a Země po polednách (1937).

Hrubín byl umělec, který citlivě reagoval na společenské střety a proměny. Hluboce jej ovlivnila zejména druhá světová válka a dramatická léta po ní. V první polovině čtyřicátých let, v předtuše ohrožení národa, vydává Hrubín sbírky Včelí plást (1940), Země sudička (1941), Cikády (1943) a Mávnutí křídel (1944). Verše těchto sbírek svědčí ještě více o Hrubínově oddanosti životu, chudobu básník označuje za zdroj vnitřního bohatství člověka. Válečné události zde se však projevují také notou plnou životní úzkosti a smrti. V životopise ke knize Až do konce lásky zachytil toto Hrubínovo vnímání síly člověka Jiří Brabec: „*Příklonem k národní tradici, zejména k dílu Jana Nerudy, si Hrubín v Zemi Sudičce dobývá reálnějších jistot. Obrazy země chudých mají v době ještě tón náboženský, ale ze sbírky je již patrné, že Hrubínova láska k člověku si hledá nové, bohatší životní obsahy.*“ (Hrubín, 1961, s. 86).

Oslavou vítězného konce války je sbírka Chléb s ocelí (1945), jejíž třetí část je věnována hrdinnému Pražskému povstání v květnu 1945. V květnových dnech roku 1945 píše Hrubín oslavnou skladbu Pražský máj, která byla vydána k 9. květnu 1945. Dobová kritika ji příliš neoceníla, ale Hrubín tuto skladbu obhajuje: „*Nebylo básníka, který by nezaspíval z nejnuitnější potřeby. Z prsou se nám odvalila naráz tíha.*“ (Škrášek, František Hrubín, <http://www.xantypa.cz/>, 3. 11. 2011). Strádání uplynulých let se odrazilo i v sociálním ladění sbírky Řeka Nezapomnění (1946), kde sociální nota Hrubínových veršů nabývá ještě větší naléhavosti. Ke sbírkám Řeka Nezapomnění a Chléb s ocelí se v tomto období básnickovy tvorby přiřazuje ještě rozsáhlá kantáta o vystřídání starého světa novým, věnovaná památce národního básníka Josefa Hory – Jobova noc (1945). Se starozákonním Jobem nemá Hrubínův Job nic společného. „*Obráceně čteno toto jméno znamená boj. A Job je opravdu opakem boje, je zbabělá nečinnost sama. Nerozhodnost a*

váhavost. Otrávené nenadšení,“ píše o tom Hrubín. (Strnadel, 1980, s. 71). Hrubín komponoval celou skladbu do pěti zpěvů. Napsal ji v červnu 1945 na vyzvání E. F. Buriana, jehož divadlo ji poprvé provedlo 11. září téhož roku. Další poválečná sbírka *Nesmírný krásný život* (1947) se obrací k existenci člověka obyčejného, vydaného napospas nejen přirozené pomíjivosti života, nýbrž nově i hrozbě nepřirozené, atomové smrti. Na eskalaci politického napětí po roce 1947, které vyústilo v počátek studené války, reagoval Hrubín lyrickoepickou skladbou *Hirošima* (1948), kde se promítly konflikty poválečného světa, obavy a naděje. Poměrně dlouhá doba, která uplynula od vydání poslední básnické sbírky, znamenala pro Hrubína nucenou přestávku v publikování tvorby pro dospělé. Tvorba pro děti se tak v této době stala jeho doménou a přinesla mu značnou popularitu.

Překlady

František Hrubín se od 30. let dvacátého století soustavně zabýval překlady. Jeho oblibě se těšila zejména francouzská poezie tvůrců symbolismu – „prokletých básníků“. Raoul Ponchon, Arthur Rimbaud a Paul Verlaine, byli Hrubínovi blízcí svým naturelem jako básníci náboženských vizí a lidové moudrosti a zároveň představovali rozvernou pařížskou bohému. Tito básníci souzněli s jeho cítěním a umožňovali mu rozvíjet i vlastní poetiku. „*Paul Verlaine a Arthur Rimbaud, věrní druhové tulácké Múzy, muž a chlapec, jejichž osudy se v jednom období vášnivě a dramaticky střetly, i nás před třiceti lety vzali s sebou na potulky. Přes dálku času zpívali též z našeho nitra o našich velkých i malých pošetilostech, o láskách a zklamáních, o mladických vzpourách a závratném okouzlení dálkou, Verlaine melodií melancholicky ztišenou, Rimbaud opile rozjívenou a klukovsky vyzývavou.*“ (Hrubín, 1976, s. 74). Dále tlumočil Baudelaira, Corbiera, Mallarméa, Supervilla, Préverta, Desnose, Emanuela a Jouvea. Za nejvýznamnější překlady jsou však považovány překlady Paula Verlaine s názvem sbírky *Písňe beze slov – Romances sans paroles*. Byl to právě Verlaine, k jehož veršům se Hrubín vždy uchýloval, během obtížných dob, kterými pro něj byly válka a počátek

padesátých let. V průběhu padesátých let Hrubín rozšířil svůj překladatelský zájem o německé i ruské autory. Za pomoci odborníků překládal i ze sanskrtu a z čínštiny. Známy je jeho překlad hry Šakuntala, slavného, legendami opředeného indického autora poezie – Kálidási. Básníková překladatelská činnost, která jej provázela po většinu tvůrčího života, je neopomenutelnou součástí jeho literární činnosti.

Poezie lyrickoepická

Básnická tvorba Františka Hrubína vyvrcholila po roce 1956 sbírkou reflexivních básní *Můj zpěv a Proměna* (obě 1956). První je vyznáním víry v život, v jeho věčnost a v nikdy nekončící tvůrčí usilování člověka. Na kontrastu je pak založena básnická skladba *Proměna*, kde je jednou dějovou rovinou útěk Daidala z Kréty a druhou krásný nedělní den, který prožívají lidé na koupališti na Štvanici, kde si bezstarostně čtou o atomových pokusech, tak opět navazuje na Hrubínovi obavy o osud lidstva. Vše nakonec překryje atomový mrak. Básník domova a světa zde přechází od veršované lyriky k lyrickoepické próze a k lyrickému dramatu. V básnické sbírce *Až do konce lásky* (1961) čteme báseň *Dřevo se listem odívá*, „*kteřá formálně parafrázuje avantgardní Apollinairovo Pásmo, obsahově pak klene sjednocující oblouk od časné české historie až k současnému životu českých měst i vesnic, od soudobých kontinentálních asociací až k vzdáleným kosmickým prostorům. Básník se cítí pevnou a neosamocenou součástí tohoto proměnlivého a nekonečného světa, v němž se, jak sám prohlásil už v roce 1958, střetává „hukot starého včelínu Čech a ticho nejvzdálenější galaxie.“* (Hnízdo, K 100. výročí narození Františka Hrubína, <http://www.obrys-kmen.cz/>, 12. 11. 2011).

Lyrickoepický vrchol Hrubínovy básnické tvorby představuje *Romance pro křídlovku* (1962). Autor se zde vrací do neopakovatelných časů svého mládí, aby znovu prožil okamžiky letmých setkání s Terinou, dívkou od kolotočů, proměnu chlapce v muže, vůni kopru v srpnových nocích. Nad celou skladbou se vznáší mámivý zvuk křídlovky jako metafora pro mámivost života.

Míšení časových rovin představuje základní osu vánoční baladické

skladby Lešanské jesličky (1970). V této baladě je příběh Marie a Josefa, nesoucích od křtu dítě, zasazen do Čech a prostupují jej autorovy vzpomínky i biblické citáty. Ještě předtím vyšly tři elegické zpěvy Svit hvězdy umřelé (1967), napsané v roce 1949 ke smrti Františka Halase, a básnické sny a vzpomínky na rodiče a sestru, nazvané Černá denice (1969).

Divadelní hry

Do poválečné dramatiky zasáhly Hrubínovy hry zobrazením rozpornosti vztahů a charakterů soudobých lidí velmi podnětně. Když byla v roce 1958 uvedena na scénu Národního divadla Hrubínova hra Srpnová neděle, byla to v divadelním světě událost. Vyjádření divadelního kritika Jiřího Hájka⁴ tuto událost ještě umocňuje: „*Je v naší literatuře posledních let málo, velmi málo děl, která by vyslovila některé základní otázky času, který žijeme, s takovou intenzitou i otevřeností, jak to učinil František Hrubín ve své první hře Srpnová neděle.*“ (Paříková, 1985, s. 8). Hrubínova hra tehdy způsobila probuzení české dramatické tvorby, a to vše způsobil básník, který teprve nabíral základní zkušenosti dramatika. Také další Hrubínova hra Křišťálová noc (1961), „...*pokračovala v autorově řešení dramatického střetnutí současného člověka s přirozeným životem, chtěla otrást jeho svědomím.*“ (tamtéž, s. 24) Při výběru pro svoji jedinou historickou divadelní hru Oldřich a Božena (1968) se František Hrubín nechal inspirovat dávnou českou historií.

„*Hrubín si vždy přával hru opravdu českou, v níž by se divákům ozřejmily typické rysy české povahy a již by mohl promluvit k srdci českého člověka a posilovat jeho vůli. S tímto záměrem se obrátil pro námět do historie.*“ (Strnadel, 1980, s. 128). Děj této romantické pověsti, pojednává o setkání českého knížete Oldřicha s krásnou, ale chudou dívkou Boženou. Pověst končí sňatkem obou lidí. V Hrubínově pojetí se příběh mění v drama a má proto podtitul: aneb Krvavé spiknutí v Čechách. Oldřich, ženatý s neplodnou a nemilovanou neteří německého císaře čeká, s jinou ženou,

⁴ Jiří Hájek, český literární a divadelní kritik, historik, publicista a novinář.

Boženou, dítě. Zákeřné intriky ze strany německého císaře, které mají způsobit, aby se dítě nenarodilo, nepomohou. Oldřichovi a Boženě se narodil jediný syn, pozdější tvůrce středověkého českého státu – Bořivoj. Německý vliv v českých zemích tak byl oslaben.

Příkladem dalšího Hrubínova překladatelského mistrovství může být jeho úprava původně francouzské pohádky Kráska a zvíře, kterou poprvé zaslechl v dětství. Hrubín psal tento příběh pro účely divadelního nastudování a poprvé byla hra s velkým úspěchem uvedena na Jihočeském divadelním festivalu v létě 1970. Pohádkový příběh s rysy dramatu se dočkal také filmového zpracování v režii Juraje Herze. Filmová verze příběhu dostala název Panna a netvor.

Próza

Dětství prochází celou Hrubínovou poezií a v jeho tvorbě spojovalo poezii s prózou. Když po skončení druhé světové války potřeboval spisovatel nabrat sílu k novému rozběhu, napsal *Doušek života* (1949), poetickou evokaci dětství, v níž přibližoval několik milých tváří a vzpomínky vysněné z rodinných fotografií. Tento náčrt potom ještě dlouho opracovával, než mu dal v knize *U stolu* (1958) definitivní podobu. V doslovu k této knize se rovněž Miloš Pohorský⁵ zmiňuje o touze Františka Hrubína napsat knihu sváteční, i když mluví o nejobyčejnějších věcech a chválí ty nejprostší lidi. Přál si napsat prózu ... „*jež by byla oslavou krajiny mého lidu a pracovitého lidu z něhož jsem vzešel. Pod uhrančivým dotekem stolu, který symbolicky uchovával život stavení jeho mladých let, vynořují se jako v pohádce jednotlivé vzpomínky a dávné sny*“. (Hrubín, 1974, doslov).

Další Hrubínovou prózou je retrospektivní práce *Zlatá reneta* (1964). Detailně koncipovaný děj nutí čtenáře sledovat hrdinův vnitřní monolog a stavy jeho duše. *Zlatá reneta* je odrazem vnitřního života člověka, který je

⁵ Miloš Pohorský, literární historik a editor. Celoživotně se zabývá dějinami novodobé české literatury.

zmítán požadavky doby, a naproti tomu i palčivými otázkami o smyslu vlastní existence. Jan, který si uvědomuje, že žil doposud v osamělosti, planě a bez lásky, se vrací k příbuzným do své rodné vesnice, a pokouší se najít ztracený vztah k celé lidské společnosti. Přichází však o iluze. I zde již lidé prožívají život jen banálně, bez pozornosti ke svým bližním. I přes toto zklamání se však hlavní hrdina odhodlává hledat teplo lidské pospolitosti i nadále. (Strnadel, 1980).

Velmi osobním prozaickým počinem Františka Hrubína je jeho vzpomínková kniha Lásky (1967). Jedná se o vzpomínkové prózy, kde Hrubín vzpomíná na svá studentská léta prožitá v Praze, na kavářská setkávání s ostatními literáty, na okouzlení poezií. Tyto prózy jsou poznáním Hrubínova vztahu k poezii i poznáním Hrubínovy osobnosti. Hrubín zde objasňuje své postoje například k poezii Otokara Březiny, K. H. Máchy, F. Halase, J. Hory, J. Seiferta a dalších svých blízkých přátel.

Filmové adaptace vlastních děl

Významnou kapitolu v tvorbě Františka Hrubína tvoří filmové adaptace jeho děl. Podle jeho námětů a scénářů byly natočeny filmy: Vynález zkázy (1958, režie: Karel Zeman), Srpnová neděle (1960, v režii Otomara Krejčí a Otokara Vávry), Zlatá reneta (1965, režie: O. Vávra), Romance pro křídlovku (1966, režie: O. Vávra), Panna a netvor (1979, scénář: Ota Hofman a Juraj Herz, režie: Juraj Herz) a Oldřich a Božena (1984, režie: O. Vávra).

Také pro rozhlas byla upravena řada jeho děl, mj. Srpnová neděle (1960), Až na konec lásky (1973), Křišťálová noc (1980), O bílé laňce (1983). Báseň Romance pro křídlovku se dočkala i několika divadelních dramatizací – v Národním divadle v Praze a v Národním divadle moravskoslezském v Ostravě.

„Hrubínovo dílo tvoří samostatný mezigenerační článek v posloupnosti básnické vývojové řady mezi generací vyrostlou z proletářské poezie nebo poetismu a mezi básníky začínajícími za války jako skupina 42. Odráží společenské změny odehrávající se v národě a znamená plynulou cestu hledání a nalézání smyslu lidského žití. Hrubín si vytvořil vlastní osobitou lyrickou

metodiku s výrazovou jasností a bohatou, zpěvnou metaforikou. Narůstající rozpětí talentu mu umožnilo psát lyriku, verše lyrickoepické, básně a říkadla pro děti, pohádky, prózu, dramata, eseje a literární medailony i překládat z francouzštiny, němčiny a ruštiny. Celé Hrubínovo dílo prostupuje polární nazírání v protikladech život-smrt, láska-zmar, touha-skutečnost, uplývání-okamžik, země-vesmír, osobní úděl-osud lidstva, z nichž lze nejpřesvědčivěji vyčíst básníkův postoj k světu.“ (Knihovnička, Životopis: Hrubín František, <http://www.knihovnicka.net/>, 22. 2. 2012).

1.5 Časopisecká tvorba pro děti

Stejně jako František Hrubín vyjadřuje své postoje ke společenským otázkám ve svých básních a prózách, snažil se zaujmout svůj postoj ke stavu, v jakém se na počátku čtyřicátých let nacházela dětská literatura. Vědomí toho, že se ne všem dětem v té době dostává kvalitní a potřebné literatury přivedlo Františka Hrubína na myšlenku založení časopisu pro děti. Na počátku básníkova zájmu o tvorbu pro děti stály dva časopisy: Malý čtenář a zejména oblíbená Mateřídouška.

Malý čtenář (1881 - 1942)

Časopis byl vydáván v rytmu školního roku, obvykle vycházel dvakrát měsíčně a měl 16 stran. Obsahoval povídky na pokračování, kratší texty a básně, poučné články, hříčky a humor (včetně jednostránkových kreslených seriálů).

Mateřídouška (1945 - dosud)

František Hrubín stál u zrodu časopisu Mateřídouška, čtrnáctideníku pro nejmenší čtenáře. Od roku 1945 do roku 1948 jej také řídil. Výrazně se podílel

i na vizuální stránce časopisu a je autorem jeho názvu. Řídil Mateřídoušku spolu s dr. Milošem Holasem a dr. Břetislavem Mencákem, byl jejím odpovědným redaktorem pro I. - III. ročník. Skládal do ní básně jednak pod svým jménem, jednak také ale pod nejrůznějšími pseudonymy. Nezdálo se mu totiž vhodné mít tolik básní v jednom časopise pod jménem Hrubín. Velkou básníkovou inspirací byly tehdy jeho děti Jitka a Vít. Říkal, že poezie pro děti vyplývá ze světa vlastního dětství i ze světa dětí, které nás obklopují. Bohužel i do tohoto bytostného zájmu o pozvednutí dětské literatury zasáhly tendenční tlaky, a tak v dopise ze dne 2. 5. 1948 píše Jaroslavu Seifertovi: „*Všiml jsem si při posledním čísle Mateřídoušky, že mne Holas nenápadně vyhodil z MATEŘÍDOUŠKY.*“ (Málková, 2010, s. 23).

Zlatý máj (1956 - 1997)

V roce 1956 začala vycházet Zlatý máj, kritická revue tvorby pro mládež, která plnila ve své době (tedy od poloviny padesátých do poloviny devadesátých let minulého století) úlohu hodnotitele i podněcovatele rozvoje dětské literatury. Zlatý máj navazoval na časopis Úhor, který se však postupně stal periodikem ryze učitelským a zanikl. První ročník Zlatého máje svoji podobu teprve hledal. Hodně místa věnovala redakce v čele s Františkem Bernhartem autorským zповědím, jubilejním článkům a ukázkám tvorby. Od druhého ročníku se záběr časopisu začal rozšiřovat. Nová redakce za vedení Oldřicha Syrovátky, později Františka Tenčíka, Vladislava Stanovského a Z. K. Slabého dokázala ke spolupráci získat nejen značně široký kádr starších i mladých kritiků, ale i významné spisovatele jako byl František Hrubín, J. V. Pleva, Ludvík Aškenazy, J. V. Svoboda a další. Cenné byly i průhledy do světového dění, jejichž autory byli zahraniční spolupracovníci z řady zemí od Ruska přes Polsko, Německo, Rakousko či Švýcarsko až po Japonsko, Indii a Izrael. Zlatý máj z odstupu let můžeme chápat i jako historii naší a světové literatury, jako pramen stanovisek a informací, což nesouvisí pouze s recenzní rubrikou a s kritickými statěmi, ale i s dvojitým zpracováním dějin české literatury pro děti, se zevrubnou galérií českých a slovenských spisovatelů i s

medailóny Mezinárodního slovníku spisovatelů, ve své době díla u nás zcela ojedinělého.

František Hrubín sledoval Zlatý máj i později jako člen redakční rady, kdy reagoval na jeho obsah souhlasně, či odmítavě, ale vždy bylo zřejmé, že mu nejde o osobní důvody, nýbrž o věc samu, o její podstatu. Dovedl také ocenit a pochválit jedinečnost tohoto časopisu ve světovém měřítku. (Hrubín, 2010).

2. Literárně-didaktická část

2.1 Význam a vznik dětského čtenářství

„Zúžením svého pohledu na čtenářský životopis dítěte chci zdůraznit rozhodující vliv dětské četby nejen na pozdější čtenářské záliby, ale i na růst všech lidských vlastností, ať dobrých či špatných. Dětská četba dává tvar kadlubu, do něhož později přeléváme za studní světových kultur živou vodu slovesnosti. Dětská četba nám nasadí ty nebo ony brýle a jimi pak čteme navždy - tak, a ne jinak“. (Hrubín, 1976, s. 11). Takto formuloval svůj názor na význam dětské četby sám Hrubín. Z hlediska didaktiky má dětská literatura pro dítě čtyři prioritní významy, a to: poznávací, relaxační, didaktický (výchovný význam) a fantazijní. Prostřednictvím jednotlivých žánrů dětské literatury dítě poznává svět dospělých, jejich způsoby jednání a řešení situací, relaxuje při sledování vhodných pohádek v televizi či kině, učí se základním návykům a rozvíjí svoji fantazii i kreativitu. *„Výchova slovesným uměním je významnou oblastí výchovně vzdělávacího procesu, která se může významně podílet na rozvoji a formování osobnosti mladých generací, jak potvrzují autobiografická svědectví známých osobností i obecná pedagogická praxe.“* (Plch, 1981, s. 8). *„Obecné cíle literární výchovy se zpravidla člení na cíle jazykověvýchovné a literárněvýchovné. Jazykověvýchovné cíle směřují k rozvoji čtenářských a vyjadřovacích dovedností žáků, k rozvoji techniky čtení a kultivaci mluvené řeči a písemného projevu. Mezi cíli literárněvýchovnými se tradičně rozlišuje výchova literaturou a výchova k literatuře, přičemž druhá je nezbytným předpokladem první. Výchova žáků k literatuře má formovat jejich pozitivní vztah k slovesnému umění, schopnost vnímat, prožívat jednoduše interpretovat literární texty, má utvářet čtenářský vkus a elementární schopnost hodnocení, rozvíjet tvořivé činnosti inspirované uměleckým ztvárněním skutečnosti,*

rozvíjet citlivost k estetickému uchopení světa a člověka.“ (Zítková, 2004, s. 15).

Jak vlastně vzniká vztah dítěte k četbě? Vztah dítěte k četbě je výslednicí mnoha činitelů, zdaleka ne pouze toho, že dítě zná písmenka a dovede je „rozluštit“, poznat, co znamenají složená do slov a vět. Podle Chaloupky (1995) jsou pro malé dítě z hlediska vývoje důležité dvě skutečnosti: orientační reflex a princip nápodoby. Orientačnímu reflexu se někdy také říká reflex „co to je“. Malé dítě chce poznat, co jsou to kuličky, které mu visí nad postýlkou a vydávají zvuky, když se jich dotkne, co jsou to ty barevné věci, které mu dávají do rukou a které chrastí, když s nimi pohne. Jak dítě roste, orientační reflex se vyvíjí a dostává složitější podoby, pak mu můžeme říkat zvědavost, zvědavost, touha po poznání, snaha samostatně řešit problémy nebo vynalézavost. Znamená to, že nasycení a rozvíjení orientačního reflexu pomáhá vybavovat dítě daleko dopředu potřebnými vědomostmi a dovednostmi. Princip nápodoby se u dětí projevuje již v kojeneckém věku. Dítě začíná napodobovat mimiku matky, opakuje slova po rodičích, napodobuje jejich způsob vyjadřování. Když dosáhne na vypínač v koupelně, napodobuje rodiče tím, že po odchodu z ní zhasne, pokud rodiče zhasínají, nebo nezhasne, pokud rodiče také zapomínají zhasnout. A proto, když dítě začíná číst, je jeho zájem trávit čas nad knihou také ovlivněn vztahem rodičů k četbě. Rodiče, kteří se sami věnují čtenářským aktivitám, podporují vznik pozitivního vztahu k četbě i u svého dítěte. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že není pouze jediný důvod, který by rozhodoval, zda a jak čtenářství dítěte vznikne, nebo nevznikne. Pravdu zde spíše podporuje skutečnost, která připouští, že zde působí celá řada podnětů, jež se sčítají, či odčítají, navzájem podporují, nebo stojí proti sobě. Předčítání nebo vyprávování pohádek a povídaní o nich, televizní večerníčky, obrázkové knížky bez textu nebo s minimem textu čteného rodiči, písničky a říkadla, to všechno vytváří u malého dítěte ze slovesnosti neoddělitelnou součást jeho života – něco, co k životu prostě patří. Pro dítě předškolního věku jsou takové přímé podněty důležité, protože jej zastihují ve vývojové etapě, kdy se přímo setkávají s jeho vlastní silnou představivostí, nahrazující dosud nerozvinuté poznání často uplatňované ve hře.

Z hlediska věkového vývoje dítěte je závažnou událostí jeho vstup do školního výchovně vzdělávacího procesu a první období jeho školní docházky, které u nás nyní zahrnuje pět postupných ročníků základní školy. Dítě v předškolním a mladším školním věku prochází velmi rychlým vývojem, tak rychlým, jako už nikdy později v životě. Nikoliv rok, ale měsíc představuje velmi dlouhou etapu, během níž se dítě i celý jeho vnitřní svět díky rychlému poznávání značně mění. (Chaloupka, 1995). „*Souvislosti s vývojem dítěte předškolního věku se promítají nejen v jeho tělesném a psychickém vývoji, ale také v jeho dalších předpokladech k úkolům soustavného výchovně vzdělávacího procesu, jež bývají označovány jako zralost nebo připravenost ke školní docházce.*“ (Plch, 1981, s. 67). Během této vývojové etapy přechází neúmyslná a mechanická paměť dětí v záměrné zapamatování, krátkodobá, spontánně zaměřená pozornost k vůli ovládané pozornosti, dále se rozvíjí myšlení, představivost i řeč. (Čížková, 1999). Označení pro toto školní období má v odborné terminologii různé názvy, většinou se však používá označení „mladší školní věk“ a zahrnuje vývojovou etapu od 6 až 7 let do 11 let. Dítě, dosud si převážně hrající, nebo vykonávající činnost podle svého přání, je náhle tlačeno k soustavné, disciplinované práci, kontrolované autoritou, přičemž důvod učení chápe jen velmi nezřetelně. (Čížková, 1999). První fáze mladšího školního věku má tedy převážně charakter přechodného období, v němž má být dítě učitelem ohleduplně a citlivě uváděno do podmínek výchovně vzdělávacího procesu. Proto výchova slovesným uměním musí v této fázi přihlížet především k předpokladům žáků počátečních ročníků a měla by navazovat na auditivní podobu díla slovesného umění, jako jsou říkadla, básničky, slovní hříčky, pohádky, dětský folklór atd. Postupným ovládnutím techniky čtení se vytvářejí předpoklady, aby se estetický zážitek, dosud vznikající na základě auditivní podoby díla, proměnil v zážitek čtenářský, který je základem vztahu žáka ke knize, případně prohloubí jeho zájem o knihu vzniklý již v předčtenářském období. (Plch, 1981). V období od devíti let dítě postupně opouští svět fantazie a pohádek, převažuje orientace na realitu a dobrodružství. Zájem poutá realistické vyprávění s dětským hrdinou, později dobrodružná próza. Dítě se touží podobat těmto hrdinům, ale spíše vzhledem a

prožitky než charakterovými rysy. Nadále jej tedy poutá především obsah, napínavý, spádový děj, vnímání psychiky postav zůstává pouze v rovině jednoduché charakteristiky. Dítě v příbězích nachází modelové situace, které mu pomáhají orientovat se v mezilidských vztazích a formovat si vlastní postoje. (Zítková, 2004). Zhruba ve věku deseti let dochází k rozdělení dětí na čtenáře a nečtenáře. Nečtenáři mohou být děti nesoustředěné, roztěkané, nebo děti velmi extrovertní, které mohou být velmi nadané, ale číst příběhy ke svému životu nepotřebují. V obou případech je nečtenářství dáno typem osobnosti. Na formování vztahu dítěte k literatuře má velký vliv také přístup učitele k interpretaci slovesného díla a jeho schopnost vytvořit odpovídající atmosféru ke vzniku estetického zážitku (tamtéž, s. 15).

Instituce rodiny a instituce školy ovlivňují dítě během mladšího školního věku nejvíce. Je proto žádoucí, aby spolupracovaly. Cíl obou je shodný: výchova a vzdělávání. Proto by měly být požadavky kladené na dítě výsledkem jejich součinnosti. Bohužel, doposud jen malé procento rodičů zaujímá vůči škole postoj činné spolupráce, ale také naopak, jen málo škol umožňuje rodičům sdílnost a spoluúčast na jejím jednání s dětmi. Soulad mezi rodinou a školou je pro rozvoj dítěte příznivější a tento poznatek je důležitý také při snaze o rozvoj čtenářských dovedností. Čtenářství a vztah k literatuře je pouze jedním ze znaků člověka, jeho úrovně, osobnosti, zaměření. Samozřejmě, člověk může být dobrým člověkem, i když knihu v životě neotevře, a může tomu být i opačně. Ale otvírá-li ji alespoň občas nebo dokonce často a dovede-li si vybrat takovou, která se mu líbí, je kniha zmnožením jeho života, znásobením jeho bytí a rozšířením jeho světa. (Chaloupka, 1995).

2.2 František Hrubín a dnešní čtenář mladšího školního věku

František Hrubín psal a překládal své verše a pohádky pro poválečnou generaci dětí. Prostředí, ve kterém tyto děti žily, a nároky, které na ně tehdejší

společnost kladla, byly výrazně odlišné od prostředí dnešního. Dnešní chlapec zná mnohem víc, než jsme znali my, když nám bylo osm – technické výrazy, jež tehdy ani neexistovaly, jména a tváře a politiků celého světa, herce a zpěváky. Dovede zacházet s televizorem a další moderní technikou. (Chaloupka, 1995).

Co ovlivňuje svět současného dítěte? Technika a technické pomůcky, které dospělí denně využívají při organizaci svého denního programu se stávají i součástí dětského světa více, než kdykoli před tím. Pracovně vytížení rodiče na konci dne vítají možnost posadit své potomky před televizor či počítač a na chvíli si odpočinout. Děti tak vstřebávají nevhodné podněty z animovaných a kreslených filmů, často zahraniční provenience, tráví čas za počítačem, kde při hraní počítačových her není střelba výjimkou, ale součástí hry. Ani mobilní telefon již není pouze prostředkem pro komunikaci, ale také zdrojem informací, často namísto knih.

Na vnitřní svět současných dětí má vliv také soudobá produkce dětské literatury. „*Literatura přímo určená dětem a mládeži zahrnuje tvorbu záměrně jim věnovanou a texty, které děti a mládež přijímají jako svou četbu.*“ (Čeňková, 2006, s. 12). V českých podmínkách došlo po uvolnění trhu po roce 1989 k masové produkci literatury, která věrně odrážela stav polistopadové společnosti. Stále více se prosazovala komercializace a bulvarizace, spojená s nadprodukcí triviálního čtiva a literárního kýče i s celkovým poklesem umělecké kvality vydávaných děl. Původní hodnotná česká literatura pro děti a mládež stagnovala. Její oslabené pozice obsadila všudypřítomná a agresivní masmediální kultura. Oživení umělecké produkce nastalo až ve druhé polovině 90. let především zásluhou renomovaných tvůrců dětské knihy, později i talentovaných mladých debutantů. (Toman, 2000).

Na současné zviditelňování kvalitní dětské literatury mají vliv i organizační iniciativy: soutěž „Zlatá stuha“, pořádaná nadací Zlatý fond, anketa SUK „Čteme všichni“ a české literární ocenění „Magnesia Litera“, které každoročně uděluje Sdružení Litera. Soutěž „Zlatá stuha“ upozorňuje čtenářskou veřejnost na solidní autory, ilustrátory a vydavatele dětské knihy. Soutěž je vyhlašována od roku 1993 Českou sekcí IBBY, společně s Klubem

ilustrátorů dětské knihy, Obcí spisovatelů a Obcí překladatelů. Probíhá dvakrát ročně a oceňuje nejhodnotnější tituly příslušného pololetí. Anketu „Čteme všichni“ pořádá od roku 1993 Sukova studijní knihovna pro mládež ve spolupráci s Českou sekcí IBBY a Klubem dětských knihoven SKIP. Její respondenti – učitelé, děti a knihovníci – separátně volí nejoblíbenější, popřípadě umělecky nejhodnotnější a nejpřínosnější knihu uplynulého roku. V rámci akce se uděluje Cena dětí, Cena knihovníků, Cena Noci s Andersenem a Cena učitelů za přínos k rozvoji dětského čtenářství. První tři ceny jsou anketní, přičemž děti a knihovníci mohou hlasovat pro jakoukoliv knihu vydanou v příslušném kalendářním roce. Porota českých učitelů pak hodnotí pouze tituly autorů českých. Ceny v této soutěži získávají spisovatelé, ilustrátoři i nakladatelé. Slavnostní vyhlášení výsledků ankety probíhá v Památníku národního písemnictví na Strahově. Významným českým literárním oceněním je také cena „Magnesia Litera“. Uděluje se od roku 2002 a hlavním záměrem je představení kvalitní české knihy a literatury. Ocenění dětské knihy má název „Litera za dětskou knihu“.

Mezi další aktivity, dnes již dobře známé, patří akce knihoven – „Noc s Andersenem“. Děti stráví v dětském oddělení knihovny celou noc, v průběhu které se baví společným čtením oblíbených knih, hrami, soutěžemi a dalšími společnými aktivitami. Mezi nejnovější projekty na podporu dětského čtenářství patří projekt „Celé Česko čte dětem“. Cílem projektu je propagace hlasitého čtení dítěti jeho rodiči. Společné čtení rodičů a dětí je nejen vítanou formou kontaktu s dítětem, ale i vhodnou výchovnou metodou. (Rajdlová, Problematika dětského čtenářství a aktivity na jeho podporu, <http://www.is.muni.cz/>, 31. 1. 2012).

Součástí vytváření vztahu dítěte ke čtení je také založení dětské knihovničky. Pokud chceme, aby bylo čtenářství součástí dětského života, musíme tomuto zájmu také vytvořit odpovídající podmínky. Dárek pro dítě nemusí být drahý a co nejvíce barevný. Může to být také kniha, která bude svým obsahem odpovídat jeho věku a bude pro dítě přitažlivá, například zdařilými ilustracemi. *„Dětská knihovnička není ozdoba dětského pokoje, ale má být kusem dítěte samotného, součástí jeho životní paměti, jeho citů,*

vzpomínek, lásek, přátelství.“ (Chaloupka, 1995, s. 73).

Knihy Františka Hrubína jsou trvalou součástí dětských knihovniček. Zčásti je to dáno tím, že rodiče předávají knihy svého dětství svým dětem, zčásti nadčasovostí jeho tvorby. Mnohé Hrubínovy knihy prochází dětstvím malých čtenářů od dob svého prvního vydání až dodnes. Pro nejmenší děti je určena jeho kniha *„Říkejte si se mnou“*. Kniha obsahuje sto dvanáct krátkých říkadel, která často oslovují děti jménem, popisují se jejich činy a všední prožitky. Hojně je zde zastoupeno také téma přírody, zvířat a květin, někdy i polidštěných. Říkadla jsou psána nejčastěji jednoduchým sdruženým rýmem, verše jsou krátké, snadné na zapamatování. Velkým přínosem knihy jsou ilustrace Jiřího Trnky. Další známá Hrubínova kniha *„Dvakrát sedm pohádek“* uvádí dětského čtenáře či posluchače do známé folklórní tematiky. Pohádky jsou opět veršované, ale děj známých pohádek se neočekávaně mění, a pohádky tak dostávají zcela nový rozměr. Děti jsou zde chytré a hodné, což tradičně zlé postavy nechápu a odcházejí s nepořízenou. Tradiční folklórní tematika je podkladem i pro *„Špalíček pohádek“*. Pohádky jsou napsány prózou a některé jsou doplněny krátkými veršovanými vsuvkami. Hrubín se zde nechává inspirovat také pohádkami francouzskými a německými, což se zřetelně projevuje např. u pohádek O oslí kůži, O Popelce, O Krásce a Netvorovi a dalších. Velmi známou a všeobecně oblíbenou pohádkou je *„Pohádka o Květušce a její zahrádce“*. Pohádka je veršovaná, dělená na předzpěv, sedm kapitol a dozpěv. Květuška je hodné děvčátko, které se zrodilo z bílého a růžového květu. Do života Květušky však zasahuje krutá a zlá baba Zimnice, která se ke Květušce do chaloupky nastěhovala a ta jí musela sloužit. Jednou, když Zimnice seděla během letního dne u chladné studánky, jí studánka ukázala její pravou podobu a podobu Květušky. Zimnice se rozlítla a zavedla Květušku do hlubokého lesa, kde ji nechala. O Květušku se v lese starala zvířátka. Zimnice pak ve vzteku zničila Květuščin dům i zahrádku, na níž Květuška lpěla. Řádění zlé Zimnice však nezůstalo bez odezvy u větru, který posbíral semínka z květů a zavál je až ke Květušce do lesa, kde je pokropil déšť a jasem zalilo slunce. Spící Květuška se tak znovu probudila uprostřed své milované zahrádky. Holubička, snažící se uniknout před

Jeníčkem, jej zavedla až ke Květušce do lesa. Jeníček pak zavolal ostatní děti a jejich šťastný smích a zpěv Zimnici na vždy umlčel.

Za jedné zimní noci slyší
Květuška na okno zaťukat.
Jde, na zamrzlé okno dýchne
A venku vidí babičku stát,
otevře jí a dál ji pozve.
Z podivné babičky jde mráz.
Vyrazí baba okno, zhasí oheň,
Jak střípky ledu zní její hlas:

„Hej děvče, zůstanu tu s tebou,
vyhánějí mně odevšad,
budeš mi sloužit ve dne v noci,
uděláš, co si budu přát!“

Nechala dveře otevřené,
sníh nahrnul se do síně,
lehla si do něho a spala.
Vyhaslo teplo v komíně,
Květuška pláče pod peřinou,
Mráz v každém koutku světnice.
Chuděrka neví, že k ní přišla
dotěrná baba Zimnice.

(úryvek z Pohádky o Květušce a její zahrádce)

K napsání knihy „*Pohádky z Tisíce a jedné noci*“ se František Hrubín inspiroval orientálním námětem *Knihy tisíc a jedna noc*. Původně se jedná o anonymní sbírku pohádek, bajek a příběhů z indického a arabského středověkého světa, kterou Hrubín převyprávěl. Tyto pohádky jsou určeny

spíše pro pokročilé čtenáře. Jejich text klade vyšší nároky na pozornost i představitost a v poslední řadě i na čtenářské dovednosti. Nadpřirozené bytosti, kouzelné předměty i zaklínadla uvedou děti do prostředí dávného orientálního světa pohádkami: Alí Baba a čtyřicet loupežníků, Dobrodružství Sindibáda námořníka, Aládín a kouzelná lampa a dalšími. Těchto celkem sedm pohádek vypravuje krásná Šahrazád králi Šahriárovi, který svou ženu nechává každé ráno po sňatku popravit. Chytrá Šahrazád se však vyprávěním poutavých příběhů zachránila.

Jednou zalíbila se tomu králi
spanilá dívka jménem Šahrazád.
Otec i matka hned se rozplakali,
že mají králi hezkou dceru dát.
Dívka však nebyla jen spanilá,
byla i chytrá, vtipu měla za tři,
vždyť k pravé kráse vtip i rozum patří,
bez bázně králi ruku slíbila.

Slaví se svatba s velikými hody,
mají tam jídla z cukru, z ovoce,
pomerančové, malinové vody,
medu víc, než je vody v potoce,
s růžemi jasmín voní ze zahrad,
v kašnách tam zlaté rybky dovádějí,
v cypřiších, dubech, v houštích ptáci pějí
a skryté harfy nepřestanou hrát.

Snesla se noc a stolovníci vstali,
zbyl tu jen král, s ním krásná Šahrazád.
Nechod' me ještě spáti,“ řekla králi.

Král poslechl a ještě nešli spát.
„Povím ti, chceš-li, hezkou pohádku,“
dál praví Šáhrazád a rukou loví
ze zlaté mísy kousek fondánový,
„pěkně se poslouchají za chládku.“

Nad zahradami vyšel měsíc bledý.
Král, roztomilou ženou okouzlen,
přikývl, aby vyprávěla tedy.
Vypráví dlouho, venku už je den,
pohádky však je sotva polovic.
„Víš co, má drahá,“ dí král nevyspalý,
„dopovíš mi to večer.“ - „Ano králi,“
rozjasní žena svoji krásnou líc.

(úryvek ze vstupní veršované pohádky Chytrá Šáhrazád)

Všechny výše uvedené knihy soustředil Hrubín do jediné, dodnes velmi známé a mnohými dětmi i rodiči oblíbené knihy – Špalíček veršů a pohádek. Hrubín tuto knihu věnoval Jitce a Vítkovi, jejich přátelům a všem dětem. Poprvé byla kniha vydána v roce 1960 u příležitosti básníkových 50. narozenin. Toto Hrubínovo dílo je také mnohými učiteli využívána k podpoře mimoškolní četby. O kvalitě této knihy svědčí také její nedávno publikované již deváté vydání.

Další knihou, se kterou se můžeme v dětských knihovničkách i školních knihovnách setkat, je známá kniha „Zvířátka a Petrovští“. Jako inspirace posloužil Hrubínovi pohádkový motiv bratří Grimmů. Děj pojednává o zvířátkách, která doposud spojeně žila na sedlákově dvoře. Sedlák však začal přemýšlet, jak by se zvířátek zbavil, a tak pes, kocour, kohout a kozlík utekli do lesa. Zvířátka se skryla v lesní chaloupce, kde se však scházívali Petrovští loupežníci. Zvířátka nakonec loupežníky přemohou. Zvířátka jsou hlavními

hrdiny také v další Hrubínově knize pro děti - „*Ladův veselý přírodopis*“. Veselé verše o zvířátkách žijících u nás i v exotických krajích psal Hrubín k ilustracím Josefa Lady. Poutavé čtení o vzhledu zvířat, jejich charakteristických povahových rysech a společných dobrodružstvích je vhodné i k předčítání rodiči dětem. Také o oblíbenosti této knihy svědčí již její jedenácté vydání nakladatelstvím Albatros. Méně známou, avšak výjimečnou knihou je „*Modré nebe*“. František Hrubín se zde setkal s ilustrátorem a malířem Josefem Čapkem a společně provádějí děti celým rokem – od jara až do zimy.

Modrá

Já mám jaro nejraději:
s veselými písněmi
ptáci nebe roznášejí
po lidech i po zemi.

Zdá se mi, že s nimi létám
a že kroužím oblohou –
děti, tolik modré je tam,
že ji roznést nemohou.

(ukázka z knihy Modré nebe)

V roce 2011 vydalo nakladatelství Albatros nový výbor z díla Františka Hrubína s názvem „*Od jara do jara*“. Kniha je opatřena ilustracemi Matěje Formana a obsahuje jak známá říkadla a básničky a veršované pohádky, tak i méně známé verše, které již řadu let nebyly publikovány. Knihu opatřil doslovem Pavel Šrut⁶, jehož František Hrubín nenápadně zasvětil do světa poezie: „*S radostí nás zasvěcoval do svých Bukovských let, když nás vodil po vyšlapaných pěšinách v Lešanech, když nám ukazoval svou knihovničku verneovek, když se jako pražský Robinson (a řetězový kuřák) chlubil, že v podšívce saka má zašitou mrňavou krabičku a v ní škrátka, tři cigarety a tři*

⁶ Pavel Šrut, český básník, překladatel, fejetonista, autor knih pro děti a písňových textů.

navoskované zápalky - pro případ ztroskotání na širém moři. O tom, jak se dělá poezie, s námi František Hrubín nikdy nemluvil. Její přítomnost byla samozřejmá, a tak jsme se mu svěřovali spíše s tím, jak žijeme, než jak píšeme nebo chceme psát." (Hrubín, 2011, s. 109)

Tvorba Františka Hrubína je samozřejmě mnohem širší, než stačil obsáhnout tento krátký výčet a popis některých jeho děl. Nebylo však účelem jmenovat je zde všechny. Záměrem bylo spíše upozornit na širokou paletu Hrubínova tvůrčího záběru, jež začíná u dětí nejmenších, které zaujme melodika říkadel, až po prepubertální čtenáře představující si nástrahy, které musel překonat při své plavbě po moři Sindibád.

Na tomto místě je třeba zmínit význam školy při formování vztahu dětí k četbě a literatuře. Nezávisle na tom, zda rodiče své dítě vedou k četbě či nikoliv, zůstává škola místem, kde by se dítě mělo naučit čtenému textu rozumět, naučit se chápat a mít vůli pochopit jeho skryté významy, přemýšlet nad ním... Ano, je to velmi složitý úkol. Nabízí se zde ale velké množství didaktických prostředků – hudba, různé druhy ukázek vztahující se k textu vytvořených vyučujícím či dětmi samotnými, dramatizace, domýšlení příběhů a jiné. Velmi záleží na iniciativě a invenci vyučujícího, jakým způsobem dětem osvojování učiva zprostředkuje a jak je pro daný předmět získá.

2.3 Místo Františka Hrubína v dnešní literární výchově na 1. stupni ZŠ

„Čítanka sama je literární antologie sui genesis, má nezastupitelné místo v literatuře pro děti a mládež, jako celek i každým svým textem je součástí literární kultury své doby, nově vytvářené a současně bohatými vztahy propojené s literárním dědictvím.“ (Vařejková, 1998, s. 13). Ukázky z díla spisovatele Františka Hrubína prostupují ve formě říkadel, či básniček

mnohými slabikáři a čítankami určenými k výuce literatury na prvním stupni základních škol.

1. ročník

Ve slabikářích a čítankách pro první ročník základní školy se autorská tvorba pro děti vyskytuje pouze omezeně. Jsou preferovány spíše kratší texty při kterých si děti mohou nacvičit výslovnost jednotlivých hlásek. Jejich tvůrci se orientují především tu část Hrubínovy tvorby, která nejlépe odpovídá požadavkům na text u začínajícího čtenáře. Nejčastěji se jedná o říkadla, rozpočítadla a krátké básničky, z nichž mnohé vycházejí vstřícně dětskému smyslu pro rytmus. Dítě, jež se teprve učí ovládat techniku čtení, se tak může opřít o auditivní podobu díla i o kvality své paměti. Do slabikáře pro 1. ročník základní školy vydaného nakladatelstvím DIDAKTIS v roce 2008 jsou zařazeny krátké básničky Heřmánek, Kopretina, Konvalinka a Králíci. Tyto básničky jsou řazeny téměř na konci slabikáře a svým obsahem evokují pokročilé jarní období. V básničce o králících autor využívá auditivního principu.

Králíci

Dej králíkům jetele,
Budou hopsat vesele,
Budou dupat dupy, cupy,
Budou chrupat chrupy, chrupy,
A ty, chceš-li chroupat s nimi,
houstičku si kup!

(ukázka ze Slabikáře pro 1. ročník základní školy, vydavatelství DIDAKTIS, 2008)

V roce 2007 vydalo nakladatelství Fortuna publikaci Čtení 2 pro prvňáčky. Tato kniha výběrem ukázek navazuje na především na tradiční českou tvorbu pro děti. Z Hrubínovy tvorby jsou zde uvedeny hádanky z knihy

Špalíček veršů a pohádek a pohádka Červená karkulka, původně zařazena v knize Dvakrát sedm pohádek.

Autoři další čítanky, určené pro 1. ročník základní školy, vydané nakladatelstvím Fraus, zařadili do této knihy Hrubínovu pohádku O nezvedených kůzlatech z knihy Dvakrát sedm pohádek a básničku Vlhy a vlnky.

2. ročník

Dílo Františka Hrubína pro děti je nejvíce zastoupeno v čítankách pro druhý ročník základních škol. Na rozdíl od prvního ročníku se v čítankách začínají objevovat delší veršované pohádky, hádanky a básničky s příklady ze života dětí. V poezie Františka Hrubína pro děti zůstává i při didaktickém námětu lyrický nádech, proto je vhodné básničky doplňovat ilustracemi, které jsou pro děti součástí čtenářského zážitku a umocňují jej. V tomto ročníku se dále zlepšují čtenářské kvality žáků a ukázky v čítankách jsou vybírány se záměrem na rozvoj jejich estetickovýchovného vnímání. Jedním z cílů výchovy slovesným uměním v tomto období je, aby byly děti ochotny mluvit o jednoduchém prožitku z přečteného textu a vztáhnout jeho obsah ke své osobní zkušenosti.

Téměř každá z čítanek pro druhý ročník základní školy nabízí některé z děl Františka Hrubína pro děti. Čítanka pro 2. ročník základní školy z vydavatelství ALTER má ve svém obsahu veršované básničky Zvědavý vrabec, Zima, Ruce, Kde je myška, Dobrou noc, dobrý den, Slabikář po mámě a veršované pohádky Paleček a jeho kamarádi, Červená karkulka, Smolíček a jeskyňky, Perníková chaloupka a úryvky z Pohádky o Květušce. Tyto ukázky z Hrubínovy tvorby jsou převzaty z knih Špalíček veršů a pohádek, Sviť sluníčko, sviť, Dětem a Modré nebe. Texty v čítance jsou doplněny barevnými i černobílými ilustracemi.

Čítanka pro 2. ročník vydaná nakladatelstvím Nová škola nabízí dětem Hrubínovy básničky Pomněnka a Podzim.

Čítanka pro 2. ročník základní školy vydaná nakladatelstvím Fraus zařadila mezi texty knihy Hrubínovy básničky Maminčin dar a Týden malých zahradníků. Obě jsou převzaty ze Špalíčku veršů a pohádek. Objevují se zde také veršované pohádky Kuřátko a obilí, Červená karkulka, a Otesánek.

V čítankách pro druhý ročník základních škol od nakladatelství PRODOS, Fortuna a Dialog jsou uvedeny Hrubínovy básničky: Malí čtenáři, Zvědavý vrabec, Na Jaře, U vod, Záhadná slova a Hrubínovy hádanky. Všechny básničky jsou převzaty z knihy Říkejte si se mnou, kterou později Hrubín zařadil do výboru ze svého díla - Špalíčku veršů a pohádek. Nakladatelství Fortuna mezi texty čítanky zařazuje i veršovanou pohádku Červená karkulka. SPN - pedagogické nakladatelství, zařadilo do své Čítanky pro 2. ročník základní školy tři básničky z knihy Modré nebe, a to: Jablko, loupej se mi, Už je podzim a Na ledě. Pro předvánoční období byla vybrána Hrubínova veršovaná básnička Čert a Mikuláš. Pro jarní období básničky: S čím pracuji? a Co roste ze země? V čítance je uvedena také známá a dětmi oblíbená veršovaná pohádka Perníková chaloupka z knihy Dvakrát sedm pohádek.

Do čítanky pro 2. ročník základní školy z nakladatelství DIDAKTIS byly zařazeny básničky Malí čtenáři a Padá listí, z veršovaných pohádek pak Malá pohádka o řepě z knihy Dvakrát sedm pohádek.

Malí čtenáři

To jsme byli ještě malí,
Když maminky říkávaly“
Spi děťátko, houpy, hou!
Dnes už zpíváme jim sami
Za to, že tak rády s námi
Sedí večer nad knihou.

To jsme byli ještě malí,
Když maminky říkávaly:
Čti, děťátko, a-b-ce!

Dnes už mámě čtete sami,
Oči letí nad stránkami
Jako vážky po řece.

(ukázka z Čítanky pro 2. ročník základní školy, nakladatelství DIDAKTIS)

3. ročník

V čítankách pro třetí ročníky základních škol výrazně ubývá ukázek z díla Fr. Hrubína. Jedná se především o veršované básničky, které jsou zařazeny obvykle na začátku čítanek a navazují tak na učivo předchozího ročníku. Hrubínova tvorba je také někdy řazena do čítanek tématicky, podle ročního období. Děti v tomto období již zvládají techniku čtení na dobré úrovni a přecházejí od čtení šepem k tichému čtení. Výrazně se také rozšiřuje spektrum jejich čtenářských zájmů. Projevuje se to i ve skladbě textů v čítankách, kde jsou zařazeni i mnozí zahraniční autoři dětské literatury a některé literární ukázky již nesou prvky nonsensu.

Čítanka pro 3. ročník základní školy publikovaná SPN - pedagogickým nakladatelstvím zařadila hned mezi úvodní ukázky Hrubínovu básničku Co lítá?

Čítanka pro 3. ročník základní školy nakladatelství Fraus svým úvodem navazuje rovněž na dětskou lyriku předchozího ročníku ve verších básniček Západ slunce a Modrá z Hrubínovy knihy Modré nebe.

Stejně tak autoři čítanky pro 3. ročník vydané nakladatelstvím Nová škola zařadili mezi její texty básničky Modrá a bílá a modrá ze stejné knihy.

Čítanka 3 nakladatelství ALTER má pak ve svém obsahu křehkou básničku Maminčin dar, která rozvíjí představivost dětí prostřednictvím uměleckých obrazů obsažených v textu.

Maminčin dar

Když narodí se maličký,
dar vidění má pod víčky,

dar slyšení má v něžném oušku,
dar doteku má v prstíčkách,
dar chuti pozná v prvním doušku,
dar vůně v jarních kytičkách.

Maminko, ty k těm darům v krátku
Dar řeči přidáš nemluvnátku.

(ukázka z Čítanky pro 3. ročník základní školy, nakladatelství ALTER)

4. ročník

Tvůrci čítanek pro čtvrté ročníky základních škol zařazují méně ukázek z díla Fr. Hrubína než v ročnících předchozích. Zřejmě je to dáno změnami, ke kterým dochází u prepubescentního čtenáře. Děti se v tomto období odklánějí od vnímání lyriky a nedějové kompozice a začínají se orientovat na básnický text jako na komunikát. Hledají v něm přímé významy, srozumitelný obsah a napínavý děj. V čítankách se začínají objevovat texty z dávné české historie a příběhová próza ze života dětí, někdy i s prvky dobrodružství.

Čítanka pro 4. ročník základní školy nakladatelství DIDAKTIS zařazuje do svého obsahu Hrubínovu Pohádku o tom, jak přišla kukačka o chocholku, jejíž dějový základ je spíše epického charakteru.

Autoři čítanky pro 4. ročník základní školy vydané SPN - pedagogickým nakladatelstvím zařadili mezi její texty básničku Půjč mi křídla z knihy Pasáček a sluníčko.

Výjimkou mezi čítankami pro čtvrtý ročník je čítanka pro 4. ročník základní školy je publikace z vydavatelství Studio 1+1. V této čítance jsou hned mezi úvodními ukázkami zařazeny dvě Hrubínovy básničky, a sice Co říká mateřidouška dětem a Ruce. V dalším textu je pak uvedena delší básnická skladba Chytrá Šahrazád z Hrubínovy knihy Pohádky Tisíce a jedné noci a básnička s didaktickým poučením Matka a jabloň. Čítanka mezi své texty zahrnuje i pohádkovou tvorbu Fr. Hrubína uvedením poměrně rozsáhlé

pohádky O ebenovém koni i dialogizovaný text veršované pohádky O nezvedených kůzlatech. Čítanka je doplněna ilustracemi Jany Potůčkové.

O nezvedených kůzlatech

Vypravěč(ka) Koza praví kůzlatům:

Koza „Budu dlouho mimo dům, buďte hodná, neperte se, vlk to všechno slyší v lese!“

Vypravěč(ka) Máma ještě z vrátek není, už se perou o lupení:

Kozlík „Mé je, mé, mé, je, mé!

Kozičky „Né.e, né, né-e, né!“

Vypravěč(ka) V tom na dveře buch, buch:

Vlk „Otevřete neposluchy!“

Vypravěč(ka) Černý kozlík nejdřív zmlk:

Kozlík „Děti, jde sem na nás vlk!“

Vypravěč(ka) Na dveře zas „- buch, buch!

Vlk Otevřete neposluchy, já jsem vaše maminka.

Kozlík „Máma klepe zlehýnka.“

Vlk „Jak? Pojď mi to ukázat!“

Kůzlata „Takhle, sotva je to znát: klepy, klep, klepy, klep.“

(ukázka z čítanky pro 4. ročník základní školy, nakladatelství Studio I+I)

Tvůrci čítanek pro 4. ročník nakladatelství Nová škola a PRODOS a Fraus ukázky z díla Fr. Hrubína do koncepce těchto čítanek nezařadili.

5. ročník

Metodika řazení literárních ukázek do čítanek v pátém ročníku pokračuje v duchu předchozích ročníků a dále se rozšiřuje o náměty například z doby českého národního obrození nebo o písňové texty současných autorů. Své místo v těchto čítankách má samozřejmě i lyrika, i když pro děti jsou nyní

přitažlivé hlavně delší prozaické texty, které mají mimo jiné význam pro další rozvoj tzv. tichého čtení.

Čítanka 5 pro základní školy vydaná SPN - pedagogickým nakladatelstvím má ve svých textech zařazenu Hrubínovu básničku Matka a jabloň z knihy Je nám dobře na světě a dále povídku Navždy náš Tajuplný ostrov, která je úryvkem z knihy Drahokam domova. Jedná se o vzpomínky Fr. Hrubína na chlapecká léta a na zážitky při čtení verneovek. Pohádkový žánr je zde zastoupen pohádkovou verzí pohádky o Popelce.

Tvůrci čítanky pro 5. ročník základní školy nakladatelství DIDAKTIS zařadili mezi její texty hádanku Fr. Hrubína Padám z nebe a úryvek z pohádky Kráska a zvíře, ovšem upravený do dialogu.

Kráska a zvíře

Zvíře: Nebojte se. Odejdu a víckrát se neukážu. Nezasloužím si být tak blízko vás. Jste krásná a já jsem netvor. Řekněte mi do očí, co jsem!

Kráska: Ne, ne...

Zvíře: Chci, abyste to řekla.

Kráska: (tiše) Jste šeredný,.. hrozně šeredný.

Zvíře: Netvor.

Kráska: Proč jste mě tak dlouho klamal?

Zvíře: Byla byste se dala v hrůze na útěk... hned ten první večer, a já...já bych vás byl nucen štvát lesy a nakonec zahubit.

Kráska: Tomu nevěřím...když vidím vaše ruce, když slyším vás hlas... Řekněte něco... Podejte mi ruku.

Zvíře: Jste příliš dobrá. Nepřemáhejte se.

Kráska: Řekněte něco hezkého.

Zvíře: Miluji vás, Krásko.

(ukázka z Čítanky pro 5. ročník základní školy, nakladatelství DIDAKTIS)

V textech čítanek pro pátý ročník vydaných nakladatelstvími Fraus, Nová škola a PRODOS není uvedena žádná ukázka z díla Františka Hrubína.

Pro srovnání, nakolik je Hrubínovo dílo zastoupeno v čítankách pro jednotlivé ročníky, jsem si vybrala dvě řady čítanek pro první stupeň základních škol, které nesou schvalovací doložku MŠMT. V prvním případě se jedná o řadu čítanek vydanou SPN - pedagogickým nakladatelstvím, v případě druhém nakladatelstvím Fraus. Obě učebnice se od sebe výrazně liší svou grafickou koncepcí. Soukromé pedagogické nakladatelství je tradičním vydavatelem učebnic pro všechny ročníky základní školy. Učebnice jsou přehledné, s přiměřenou grafikou a zároveň splňují požadavky vycházející ze změn v koncepci vzdělávání. Texty jsou řazeny přehledně za sebou, nadpisy a otázky k textům jsou odlišeny barevně. Vydavatelství Fraus se zaměřuje na zpracování učebnic zábavnou a moderní formou. Grafický koncept učebnic využívá mnoha ilustrací, fotografií a grafických členění, velmi je zde dbáno na mezipředmětové vztahy. Čítanky tohoto nakladatelství jsou doplněny pracovními sešity.

Čítanky pro druhý až pátý ročník, které vydalo SPN - pedagogické nakladatelství v roce 2010, jsou ucelenou koncepční řadou vycházející z potřeb Rámcového vzdělávacího programu. Učebnice pro druhý ročník je členěna podle ročních období, kterými prochází školní rok a obsahuje celkem 6 ukázek z tvorby Fr. Hrubína, které svým námětem tuto koncepci podporují. Pro podzimní období zvolily autorky básničku Už je podzim a Jablko, loupej se mi. Pro zimní období pak básničku Na ledě. Jarní atmosféru vyjadřují básničky S čím pracuji? a Co roste ze země? Báseň na motivy pohádky O perníkové chaloupce pak vyučujícímu poskytuje podklad objasnění podstaty verše a rýmu. Texty doplnil ilustracemi Gabriel Filcík. Čítanka pro třetí ročník je rovněž rozčleněna do celků podle ročních období a navíc jsou zde zařazeny tématické celky vztahující se k pohádkám českých i zahraničních autorů. Autorky této čítanky do ní již zařadily i plný text Hrubínovy verze pohádky o Červené karkulce. Jedním z úkolů pro děti je vyhledání jiné varianty této známé pohádky. Děti jsou tak podněcovány ke čtení dalších pohádkových sbírek, tichému čtení a vlastně i k práci s literaturou. Čítanka pro 4. ročník obsahuje pouze jednu ukázkou z Hrubínova díla, a to básničku Půjč mi křídla z knihy Pasáček a sluníčko. Jedná se o báseň lyrickou. Děti tak, i když jejich

zájem o lyriku nyní není tak bezprostřední jako v nižších ročnících, mohou kontinuálně vnímat všechny literární žánry. Texty čítanek pro třetí a čtvrtý ročník jsou doplněny ilustracemi Zdeny Krejčové. V pátém ročníku se čítanka této řady zaměřuje na širší prezentaci různých literárních žánrů: prózu, poezii, humornou i fantasy literaturu. Lyriku reprezentuje v čítance pro pátý ročník Hrubínova básnička Matka a jabloň z knihy Je nám dobře na světě. Dobrodružství je zastoupeno povídkou Navždy náš Tajuplný ostrov, která je úryvkem z Hrubínovy knihy Drahokam domova. Jedná se o vzpomínky Fr. Hrubína na chlapecká léta a na zážitky při čtení verneovek. Pohádkový žánr reprezentuje pohádka o Popelce, aneb skleněný střevíček. Jedná se o Hrubínovo převyprávění francouzské verze této pohádky a závěru se nabízí ponaučení vztahující se k mezilidským vztahům, kdy Popelka svým sestram jejich prohřešky odpustila. Na tomto místě autorky navazují na tvořivý úkol, zařazený již v čítance pro třetí ročník, kdy děti vyhledají jinou variantu této pohádky. Ilustrace pro tuto učebnici vytvořila Milada Kudrnová-Papežová.

Nakladatelství Fraus vydalo čítanky s jednotným koncepčním záměrem naplňujícím požadavky Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání v rozmezí let 2008 až 2010. Do čítanky pro první ročník je zařazena Hrubínova básnička Vlny a vlnky. Jedná se o lyrickou veršovanou básničku, která pro děti přístupným jazykem evokuje nadcházející léto. Ukázka poskytuje prostor k uvědomění si slovesných obrazů, které poezie skýtá. Básnička je velmi rytmická a vybízí k paměťové reprodukci textu. Čítanka pro druhý ročník nakladatelství Fraus je rozdělena do tematických celků, texty tak mají zároveň i výchovnou působnost. V tematickém celku s názvem „Kde žijeme“ je zařazena Hrubínova veršovaná pohádka Kuřátko a obilí, která zde celkem vhodně navazuje na výše zmíněné téma. Text básně poskytuje i řadu námětů pro uplatnění mezipředmětových vztahů. V dalším tématu – „Cestujeme“ je uvedena pohádka Červená Karkulka, která je v čítance upravena jako dialogizovaný text. Děj této pohádky je poměrně dobře znám, a i když jej autor upravil, mohou se děti soustředit i na kvalitu čtenářského výkonu a nácvik čtenářských dovedností. Pod tematický celek „S kým žijeme“ je zařazena pohádka O Otesánkovi. Čítanka poskytuje dětem srovnání příběhu s jinou,

krátkou básničku s tímto námětem od Jiřího Žáčka. Součástí je také didaktické poučení o tom, že děti musí rodiče poslouchat a pomáhat jim. Lyrika je v tomto tématu zastoupena básní Maminčin dar, která znovu poukazuje na výjimečnost vztahu rodičů a dětí. Autoři čítanky pro třetí ročník do ní zařadili lyrické ukázky z Hrubínovy tvorby, a to básničky Modrá a Západ slunce. Básničky jsou doplněny také původními ilustracemi Josefa Čapka. V čítankách této řady pro čtvrtý a pátý ročník není uvedena žádná ukázka z díla Františka Hrubína.

Ze srovnání dvou výše uvedených čítankových řad vyplývá, že Hrubínova tvorba je pro autory čítanek svým obsahem aktuální, splňuje nároky na estetickovýchovné a didaktické kvality textu a děti oslovuje. *„Umělecký text zaujímá svébytné místo mezi ostatními texty a tím i v rámci vzdělávacích procesů. Má jiné vlastnosti než např. text učebnic; dominuje v čítankách, které jako promyšlené antologie otevírají brány pro vstupy krásné literatury do hodin literární výchovy; a má se stát ve svých různých žánrových podobách východiskem na cestě dětí do krajin této literatury, které říkáme „krásná“ s plným vědomím významu tohoto slova.“* (Vařejková, 1998, s. 7). V čítankách pro nižší ročníky prvního stupně je Hrubínova tvorba poměrně dobře zastoupena jeho básničkami a veršovanými pohádkami. Lyrický žánr je jeho poezií v menší míře zastoupen i ve vyšších ročnících, avšak frekvence ukázek z jeho pohádkové tvorby klesá. Tento jev se projevuje především u čítanek, zpracovaných s ohledem na mezipředmětové vztahy, environmentální a multikulturní výchovu. Paradoxně právě zde by se nabízela možnost využití jeho přírodní lyriky a překladů literatury jiných kultur. Zároveň by se tak k dětem dostaly informace o širším působení Hrubína i dalších českých autorů v literárním světě. Zajímavé by bylo srovnání, nakolik je tvorba českých, tzv. klasických autorů beletrie na základních školách využívána a interpretována také v těchto souvislostech. To je ale již spíše podnět pro další samostatnou práci.

2.4 Model vyučovací hodiny s dílem Františka Hrubína

„Hodina literární výchovy je v podstatě hodinou kultivovaného osvojování literárního díla, přesněji řečeno – hodinou, v níž je schopnost kultivované recepce cílevědomě pěstována“. (Vařejková, 1998, s. 21).

Poznámka: Příprava na vyučovací hodinu je zpracována na podle fázi literárněvýchovného procesu uvedených Zítkovou (2004).

Vzdělávací oblast: Jazyk a jazyková komunikace

Ročník: 2

Téma vyučovací hodiny: Kuřátko a obilí – František Hrubín

Literatura: Čítanka pro 2. ročník základní školy, nakladatelství Fraus, 2008

Cíl vyučovací hodiny: Porozumění textu – zprostředkování estetického zážitku dětem pomocí čtení a další prací s textem. Návčik čtení - výrazné čtení textu podle jeho interpunkce, důraz na artikulaci. Dramatizace textu – čtení podle rolí.

Žákovské kompetence: Žák vyhledává informace vhodné k řešení problémů. Využívá získané vědomosti k objevování různých variant řešení. Žáci jsou vedeni k samostatnému uvažování o přečteném textu a ke zdůvodňování názorů.

Mezipředmětové vztahy: prvouka (uvedení druhů obilovin), vyjmenování zvířat, které najdeme na venkovském dvoře. Doplněno obrazovým materiálem.

Vyučovací metody: metoda slovní, monologická i dialogická, práce s učebnicí

Vyučovací forma: hromadná, s přihlédnutím k individuálním potřebám žáků

Vyučovací pomůcky: učebnice, obrázkové ukázky obilnin a domácích zvířat, encyklopedie, zvuková nahrávka, různé druhy obilných zrn

Průběh vyučovací hodiny:

Fáze motivační: rozhovor, zvuková ukázka, věcná informace o autorovi

- úvodní rozhovor, kladení otázek k textu: Už jste se někdy ztratili? Jak jste se cítili v neznámém, nebo novém prostředí?
- sdělení obsahu vyučovací hodiny žákům: v dnešní hodině si budeme povídat o kuřátku, které se ztratilo v obilí. O jeho příhodě si přečteme v básničce s názvem: Kuřátko a obilí.
- informace o autorovi, F. Hrubínovi – o jeho tvorbě pro děti i pro dospělé. Připomenutí dalších známých Hrubínových básniček a říkadel. Pokud děti některou z básniček znají, mohou ji přednést. V opačném případě učitel sám zarecituje některé ze známých Hrubínových básniček. Děti se mohou přidat nebo básničky dokončit.
- Děti se v učebnicích prohlédnou ilustrace k básničce. V tomto případě se jedná o ilustrace Zdeňka Millera, a proto jsou jim dány do souvislosti s jinými jeho známými ilustracemi – Příběhy o Krtečkovi.
- Vyučující děti vybídne k jejich popisu ilustrací. Zároveň jim vysvětlí méně frekventované pojmy, které jsou v textu uvedeny, např.: stodola, strnisko, obilí, uvede názvy druhů obilí.
- poslech zvukové nahrávky s hlasy domácích zvířat (např. zvuková nahrávka Supraphon: Na venkovském dvoře). Děti tiše a soustředěně poslouchají. Po ukončení nahrávky se pokusí vyjmenovat hlasy zvířat, které rozpoznaly a ukáží si je na obrázcích.
- Jaký máme název pro maminku a tatínka kuřete? Odpověď: slepice a kohout. Slepice snáší vajíčka a stará se o kuřátka.

Fáze seznámení s novým textem:

- děti mají zavřené čítanky a vyučující přečte text básničky s důrazem na intonaci, změny poloh a síly hlasu tak, aby vynikl dramatickoepický charakter textu.

Kuřátko a obilí

Jak to bylo pohádko?

Zabloudilo kuřátko

za zahradou mezi poli.
Pípá, pípá, nožky bolí.

Ve vysokém obilí
bude večer za chvíli.

„Povězte mi milé ovsy,
kudy vede cesta do vsi!“
„Jen se zeptej ječmene,
snad si na to vzpomene.“

Kuře bloudí mezi poli,
pípá, pípá, nožky bolí.

„Pověz milý ječmínku,
jak mám najít maminku?“
Ječmen syčí mezi vousy:
„Ptej se pšeníc, vzpomenou si.“

Kuře pípá u pšeníc,
nevědí však také nic:
"Milé kuře je nám líto,
ptej se žita, poví ti to!"
Kuře hledá žitné pole,
ale to je dávno holé.

A na suchá strniska
vítr tiše zapíská:
"Vždyť jsi doma za chalupou.
Slyšíš? V stáji koně dupou,
kocour ve stodole vrní-
a tvá máma za vraty
zob, zob, zobá bílé zrní

s ostatními kuřaty."

"Děkuji ti, žitné pole!"

"Pozdravuj tam ve stodole!"

"Koho, milé políčko?"

"Zrno i to zrníčko!"

Ať se ke mně zjara hlásí,
vychovám z nich nové klasy!"

A tak mámu za krátko
našlo také kuřátko.

Orientační rozhovor

- v této fázi vyučovací hodiny učitel dětem ponechá prostor na „doznění textu“, na zamyšlení se dětí nad vlastní subjektivním dojmem z textu. Tato krátká pauza je prostředkem k prvotní estetické interakci mezi textem a žáky.
- následuje krátké povídání o prvotních dojmech z ukázky, kdy vyučující vyzve žáky ke krátkému zhodnocení básničky. Líbila se ti ukázka? Co tě zaujalo? Máš radost, že kuřátko našlo maminku? Cílem takto kladených otázek je vyvolání potřeby zaujetí stanoviska k čtenému textu, ději, postavám i kompozici.

Fáze interpretační:

- Rozhovor, učitel klade otázky:
 - ❖ Kde zabloudilo kuřátko? Odpověď: v polích za stodolou
 - ❖ Proč hledalo cestu domů? Odpověď: byl večer, kuřátko se bálo, hledalo maminku
 - ❖ Jak z textu poznáme, že se kuřátko bojí a hledá maminku? Odpověď: kuřátko pípá.
 - ❖ Nyní se děti vrátí k textu a učitel jim vysvětlí, co je verš a co je rým. Děti samy zkusí najít rým v textu.

- ❖ Proč autor v básničce uvádí, že ječmen syčí? Učitel dětem připomene text: Ječmen syčí mezi vousy... Děti se podle obrázku ječmene snaží odhadnout, proč ječmen (při větrném počasí) syčí. Metaforu objasní učitel.
- ❖ Na tomto místě vyučující podle své obrazové přípravy znovu připomene dětem pojem „obilí“ a podle obrázků ukáže dětem jejich druhy: oves, pšenici, žito, ječmen a uvede znaky, kterými se od sebe liší. Děti s pomocí učitele přiřadí zrna k obrázkovým ukázkám.
- ❖ Co znamená básnické vyjádření „vychovám z nich nové klasy“? Odpověď: na podzim nebo na jaře se seje obilí. Na poli pak ze zrn vyrostou nové klasy (další obilí). Děti se nejdříve samy snaží nalézt odpověď a zformulovat ji.
- ❖ Proč básník, František Hrubín píše, že je žitné pole holé? Co si pod takovým vyjádřením představíte? Odpověď: pole je holé po sklizni obilí. Žito je nejdříve zralé a jeho sklizni začínají žně. Jak říkáme poli, ze kterého bylo již obilí sklizeno? Odpověď: poli, na kterém zůstala jenom spodní část obilných stébel, říkáme „strniště“.
- ❖ Znáte nějakou pranostiku, která se k tomuto období vztahuje? Odpověď: v polovině července, 13. 7. má svátek Markéta – pranostika „svatá Markéta hodila srp do žita.“
- ❖ Jezdíte o prázdninách na venkov k prarodičům? Jak se tam sklízí obilí? Děti vypráví své zážitky. Učitel shrne odpověď: obilí se sklízí – seká kombajnem, který zároveň odděluje zrna od plev a od slámy. Vyučující může uvést i srovnání, jak se sklízelo obilí dříve.
- ❖ Kde se skladuje obilí? Odpověď: ve stodole. Skladují se pouze zrna. Suchému obilnému stéblu říkáme sláma. Sláma se používá jako při chovu hospodářských zvířat jako „podestýlka“, nebo také při zdobení velikonočních vajíček – „kraslic“.

- ❖ Proč sejeme obilí: Odpověď: z obilných klasů se získávají zrna a ty se melou na mouku. Podle druhu obilí rozlišujeme mouku pšeničnou, žitnou a ječnou. Z těchto druhů mouky se peče chleba a různé druhy pečiva, např.: chleba, rohlíky, housky, koláče, koblihy atd.
- ❖ Ukončení rozhovoru, pochvala za spolupráci: Máte radost, že kuřátko našlo cestu domů?

Fáze následných činností:

- Návčik výrazného čtení textu za pomoci učitele – učitel děti upozorní na zvukovou podobu textu: interpunkční znaménka, výslovnost, modulaci hlasu a přiblíží jim jednotlivé role podle obsahu textu
- Po návčiku výrazného čtení se děti pokusí o co nejlepší výrazný přednes básně, opět za pomoci učitele
- Čtení textu podle rolí – dialogizace. Učitel dětem rozdělí role a ty pak básničku přečtou, „třeba jako herci“.
- Děti si do sešitů uvedou krátký zápis: jméno autora a název básničky a nakreslí si obrázek kuřete s maminkou.

Fáze závěrečná

- Shrnutí učiva – učitel klade dětem otázky:
 - ❖ Kdo z dětí by mohl stručně ostatním shrnout děj příběhu ztraceného kuřátka?
 - ❖ Co byste kuřátku poradili, aby se už nikdy neztratilo?
 - ❖ Ve vyučovací hodině jsme se také podívali na venkovský statek. S jakými zvířaty jsme se na venkovském statku setkali? Odpověď: děti zvířata vyjmenují, popřípadě uvedou další hospodářská a domácí zvířata.
- Zhodnocení hodiny: učitel doplní, co se děti v hodině naučily (výrazně přečíst básničku, poznat zvířata ze statku podle zvuků, dozvěděli se o druzích obilí a o pracích, které se v souvislosti s jeho sklizní provádějí) a slovně zhodnotí jejich práci.

- Pochvala dětí za pozornost a práci v hodině, za hezké čtení textu.
- Domácí úkol: Děti si doma procvičí výrazné čtení básničky a naučí se básničku přednést.

ZÁVĚR

František Hrubín, dětský čtenář a čítanky – to jsou tři hlavní body, které prostupují textem této diplomové práce. Tyto pojmy spolu úzce souvisí a vzájemně se prolínají.

Nikdo nepochybuje o významu čtenářství pro praktickou součást každodenního života. Čtením získáváme informace, učíme a bavíme se... Literatura nám však nabízí víc. Jsou autoři, jejichž slova vyjadřují to, co cítíme, ale nedokážeme slovy popsat. Knihy jsou jako mapy. Jejich tvůrci do řádků na stránkách vkládají své pocity – štěstí a smutek, odvahu i strach. Chtěli nám říct o těchto svých prožitcích, povzbudit nás, rozšířit naše vnímání, zintenzivnit ho. Pokud chceme plně porozumět všem motivům, které vedou spisovatele k tvorbě, musíme se zaměřit na jejich životní osudy a zařadit jejich tvorbu do kontextu s dějinnými událostmi, které ji ovlivnily. Poznáním těchto motivů se spisovatelovo dílo stává pro čtenáře srozumitelnějším, přestává být klasikou, na kterou je často nahlíženo pouze jako na součást povinné četby. Před očima čtenáře tak náhle zjeví nádherná krajina nebo se mu hlavní postava příběhu svěří se svým životním osudem. Je to jen a jen čtenář, prostřednictvím kterého knihy ožívají, kdo v nich může číst jako v mapách. Jedním z takových autorů, který čtenáři tyto zážitky přináší, je i František Hrubín. Autor, jehož tvorba je velmi bohatá a provází čtenáře od dětství až do dospělosti.

O dětském čtenářství můžeme jen zřídka prohlásit, že vzniká dobrovolně, jakoby mimochodem. Ano, jsou i takové případy. Většinou děti však musíme s vytvářením vztahu k literatuře pomoci. Jeho formující se postoj k literatuře výrazně ovlivňují rodiče a neméně i třídní učitel na prvním stupni základní školy. Jsou to tedy právě učitelé, kteří mohou výrazným způsobem dětem pomoci zvnitřnit potřebu k přijímání a vyhledávání literatury. S uměleckým textem se většina dětí setká poprvé právě na prvním stupni základní školy. Jeho zpřístupněním dětem má svá vlastní specifika. Nestačí jenom text přečíst a ověřit si, zda se v něm umí děti orientovat. Důležitá je i jeho interpretace, která má napomáhat k objasňování sdělení, která tento text nese. Na úrovni prvního stupně, samozřejmě, není možné interpretovat text na takové úrovni jako

v ročnících vyšších, a texty samy to ani neumožňují. Je však vhodné hledat v textech atmosféru příběhu, přirovnání nebo zobecnění, estetický zážitek a radost z krásného přednesu... V období výrazných proměn koncepce výuky na základní škole věnují učební materiály a odborné publikace pozornost dětské spontaneitě, prožitkovosti, kreativitě, herním aktivitám atd. Je to beze sporu iniciativa správná, ale neměla by zůstat jednostranná a směřovat mimo text (Vařejková, 1998).

Na vztahu dětí k literatuře a rozvoji jejich poznatků v tomto oboru se výrazným způsobem podílejí i čítanky. Jejich autoři stojí před nelehkým úkolem. Musí vybrat a zařadit ukázky tak, aby odpovídaly současným vzdělávacím požadavkům a zároveň zastupovaly české i zahraniční autory. Samy čítanky jsou často díky promyšlené koncepci a krásným ilustracím malými uměleckými díly. Některé z nich vycházejí lidové slovesnosti a uvádějí děti do světa literatury hlavně prostřednictvím děl tradičních českých autorů literatury pro děti a mládež. Jiné se snaží svůj přesah rozšířit a ve větší míře navazují na průřezová témata Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání.

Budu velmi ráda, pokud tato diplomová práce přispěje k pochopení významu domácích autorů při vytváření vztahu dětí k literatuře. Výběr literárních ukázek v čítankách nemůže být pochopitelně tvořen pouze jejich díly. Spíše se jedná o využití jedinečnosti jejich díla při vytváření vztahu dětí k blízkým lidem, svému okolí a své zemi, což jim snad umožní vybrat si ty správné hodnoty pro život.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

BÍLEK, A., Petr. *Proza a poezie*. [online]. [cit. 2011-12-06]. 2010, Dostupné z: <http://www.czechlit.cz/literatura-po-r-1945/proza-a-poezie/>

ČÍŽKOVÁ, Jitka, et al. *Přehled vývojové psychologie*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 1999. ISBN 80-767-953-0.

ČEŇKOVÁ, Jana, et al. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-095-X.

HNÍZDO, Vlastislav. *K 100. výročí narození Františka Hrubína*. [online]. 2010, roč. 16, č. 36 [cit. 2011-11-12]. Dostupné z WWW: <<http://obryskmen.cz/>. ISSN 1210-1494>.

HRUBÍN, František. *Až do konce lásky*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1961. ISBN 14-10278.

HRUBÍN, František. *Drahokam domova*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1976. ISBN 13-884-76.

HRUBÍN, František. *Křídla lásek mých*. 1. vyd. Praha: Pulchra, 2010. ISBN 978-80-87377-18-5.

HRUBÍN, František. *Lásky* 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1967. ISBN 22-068-67.

HRUBÍN, František. *U stolu* 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1974. ISBN 601-22-855.

HRUBÍN, František. *Od jara do jara*. 1. vyd. Praha: Albatros Media, 2011. ISBN 978-80-00-02693-0.

KLUGEROVÁ, J., PRÁZOVÁ, I., VACÍNOVÁ, T. Jak vypracovat bakalářskou, diplomovou, rigorózní a disertační práci. 3. vyd. 2010. ISBN 978-80-7452-004-4.

KNIHOVNIČKA. *Životopis: Hrubín František*. [online]. 2010. [cit. 2012-02-22]. Dostupné z: WWW: <<http://www.knihovnicka.net/autor/153-hrubin-frantisek/zivotopis-biografie/>>.

KOZUMPLÍK, Miloš. *Mezi pohádkou a hřbitovem*. [online]. 2011, roč. 2011, č. 4/11 [cit. 2011-11-08]. Dostupné z WWW: <http://instinkt.tyden.cz/rubriky/ostatni/osud/frantisek-hrubin-mezi-pohadkou-a-hrbitovem_25854.html>. ISSN neuvedeno.

CHALOUPKA, Otakar. *Rodina a počátky dětského čtenářství*. 1. vyd. Praha: Victoria publishing a.s., 1995. ISBN 80-85865-40-8.

PAŘÍKOVÁ, Marie. *František Hrubín – dramatik..* 1. vyd. Praha: Městská knihovna v Praze. 1985. ISBN neuvedeno.

PLCH, Jaromír. *O výchově slovesným uměním v mladším školním věku.* 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. ISBN 14-455-81.

RADIOSERVIS-AS. *František Hrubín před mikrofonem.* [online]. 2001, roč. 2001, č. 10/01 [cit. 2012-23-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.radioservis-as.cz/archiv01/1001/10tipy1.htm>>. ISSN neuvedeno.

RAJDLOVÁ, Iva. *Problematika dětského čtenářství a aktivity na jeho podporu* [online] 2006. Diplomová práce, MU Brno, Filozofická fakulta. [cit. 2012-01-31]. Dostupné z WWW: http://is.muni.cz/th/64850/ff_m.

STRNADEL, Josef. *František Hrubín.* 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1980. ISBN 22-139-80.

ŠALDA XAVER František. *Šaldův zápisník 1933-1934.* 2. vyd. 2, v CS první, VI. svazek. Praha: Československý spisovatel, 1993. s. 392. ISBN 80-202-0391-5.

ŠKRÁŠEK, Petr. *František Hrubín.* [online]. 2010, roč. 2010 č. 9/10 [cit. 2011-11-03]. Dostupné z WWW: <<http://xantypa.cz/archiv/cislo-9-10/1373-3/frantisek-hrubin>>. ISSN neuvedeno.

ŠMAUS, Z., DOLEŽAL, V. *František Hrubín.* 1. vyd. České Budějovice: Dům kultury ROH v Chlumu u Třeboně, 1976. ISBN neuvedeno.

TOMAN, Jaroslav. *Současná česká literatura pro děti a mládež (tvorba devadesátých let 20. století).* 1. vyd. Brno: Akademické nakladatelství CERM, s.r.o., 2000. ISBN 80-7204-170-3.

VAŘEJKOVÁ, Věra. *Literárněvýchovná interpretace uměleckého textu na 1. stupni základní školy.* 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1998. ISBN 80-210-1726-0.

VŠETIČKA, František. *Čtyři hlasy.* 1 vyd. Ostrava: Profil, 1989. ISBN 48-007-89.

ZÍTKOVÁ, Jitka. *Kapitoly z didaktiky literární výchovy ve 2. – 5. ročníku základní školy.* 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004. ISBN 80-210-3327-4.

Webové zdroje:

www.citarny.cz,

www.divadloviola.cz,

www.fraus.cz,

www.ibby.cz,

www.instinkt.tyden.cz,

www.knihovnicka.net,

www:magnesia-litera.cz,

www.slovníkceskeliteratury.cz.

www.spn.cz,

Čítanky pro 1. – 5. ročník základních škol (kapitola 2.3)

1. ročník

ČÍŽKOVÁ, Miroslava. *Čtení 2 pro prvňáčky*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 2007. ISBN 978-80-7373-008-6.

KOZLOVÁ, Marie, at al. *Slabikář pro 1. ročník základní školy*. 3. vyd. Brno: DIDAKTIS spol. s.r.o., 2008. ISBN 978-80-7358-027-8.

BŘEZINOVÁ, L., HAVEL, J., STADLEROVÁ, H. *Čítanka 1 učebnice pro základní školy*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2008. ISBN 978-80-7238-648-2.

2. ročník

GRÖLICOVÁ, S., HALASOVÁ J. *Čítanka pro 2. ročník základní školy*. 2. vyd. Brno: DIDAKTIS, 2009. ISBN 978-80-7358-134-3.

ČEŇKOVÁ, J., JEŽKOVÁ A. *Čítanka 2 pro základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN, 2010. ISBN 978-80-7235-447-4.

ŠTĚPÁN, Ludvík. *Čítanka plná pokladů pro 2. ročník*. 1. vyd. Liberec: Dialog, 2000. ISBN 80-86218-49X.

TOMAN, J., MARŠÍKOVÁ, J. *Čítanka pro 2. ročník základní školy – čtení pro radost*. 3. vyd. Praha: Fortuna, 2002. ISBN 8-7168-809-6.

MIKULENKOVÁ, H., MALÝ, R. *Čítanka 2 – učebnice pro druhý ročník základní školy*. 1. vyd. Olomouc: PRODOS, 2004. ISBN 8-7230-119-5.

ŠEBESTA, K., VÁŇOVÁ, K. *Čítanka 2 – učebnice pro základní školy*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2008. ISBN 978-80-7238-823-3.

STAUDKOVÁ, Hana. *Čítanka 2 pro druhý ročník 1. díl*. 1. vyd. Praha: ALTER, 2006. ISBN 80-7245-078-6.

HORÁKOVÁ, Z., JANÁČKOVÁ, Z., PROCHÁZKOVÁ, E. *Čítanka pro 2. Ročník základní školy*. 1. vyd. Brno: Nová škola 2002. ISBN 80-7289-043-3.

3. ročník

BRADÁČOVÁ, Lenka, at al. *Čítanka pro třetí ročník základních a obecných škol*. 1. vyd. Praha: ALTER, 1995. ISBN 80-85775-30-1.

ŠEBESTA, K., VÁŇOVÁ, K. *Čítanka – učebnice pro 3. ročník základní školy*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2009. ISBN 80-85775-30-1.

ČEŇKOVÁ, J., JEŽKOVÁ A. *Čítanka 3 pro základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN, 2010. ISBN 978-80-7235-447-4.

JANÁČKOVÁ, Zita. *Čítanka pro 3. ročník základní školy*. 1. vyd. Brno: Nová škola, 2002. ISBN 80-7289-047-6.

4. ročník

ČEŇKOVÁ, J., JONÁKOVÁ A. *Čítanka 4 pro základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN, 2010. ISBN 978-80-7235-447-4.

JANÁČKOVÁ, Zita. *Čítanka pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. Brno: Nová škola, 2003. ISBN 80-7289-051-4.

JURAČKOVÁ, I., HUBEŇÁKOVÁ, L. *Čítanka pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. Brno: DIDAKTIS, 2005. ISBN 80-7358-038-1.

MALÝ, Radek. *Čítanka 4*. 1. vyd. Olomouc, 2008. ISBN 978-80-7230-191-1.

POTŮČKOVÁ, J., POTŮČEK, V. *Čítanka pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. Brno: Studio 1+1, 2004. ISBN 80-86252-37X.

JURAČKOVÁ I., HUBEŇÁKOVÁ, L. *Čítanka pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. Brno: DIDAKTIS, 2007. ISBN 978-80-7358-087-2.

ŠEBESTA, K., VÁŇOVÁ, K. *Čítanka – učebnice pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2010. ISBN 978-80-7238-938-4.

5. ročník

ČEŇKOVÁ, J., JONÁK Z. *Čítanka 5 pro základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN, 2010. ISBN 978-80-7235-450-4.

JANÁČKOVÁ, Zita. *Čítanka pro 5. ročník základní školy*. 1. vyd. Brno: Nová škola, 2004. ISBN 80-7289-060-3.

MIKULENKOVÁ, H., MALÝ, R. *Čítanka 5 – učebnice pro pátý ročník základní školy*. 1. vyd. Olomouc: PRODOS, 2008. ISBN 978-80-7230-195-9.

ROUSOVÁ, A., PRCHALOVÁ, A., MADRONOVÁ, V. at al. *Čítanka pro 5. ročník základní školy*. 1. vyd. Brno: DIDAKTIS, 2007. ISBN 978-80-7358-087-2.

ŠEBESTA, K., VÁŇOVÁ, K. *Čítanka – učebnice pro 5. ročník základní školy*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2011. ISBN 978-80-7238-964-3.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Fotografie ze života Františka Hrubína, rukopis	I
Příloha B – Bibliografie.....	IV
Příloha C – Ukázky z tvorby pro děti	VIII
Příloha D – Obálky vybraných knih pro děti	XIII

PŘÍLOHY

Příloha A - Fotografie ze života Františka Hrubína, rukopis

Z dětství Františka Hrubína.

Zdroj: František Hrubín. Křídla lásek mých. Uspořádala: Jana Čeňková

Fr. Hrubín s dcerou Jitkou

Zdroj: František Hrubín. Křídla lásek mých. Uspořádala: Jana Čeňková

František Hrubín a Otomar Krejča před premiérou hry Srpnová neděle (1958)
Zdroj: František Hrubín. Křídla lásek mých. Uspořádala: Jana Čeňková

Hrubín u stolu, o kterém píše ve svých vzpomínkách (1962)
Zdroj: Josef Strnadel. František Hrubín.

Královská

Vě vlní hniliček, její stoupá z hlavě
zastarjím hrubším, žilétajíc pláči
a jedna krajina vzpomíná právě
žak dávno už má po korunovaci.

Pán kvítků vetral polím do ovruhy
ztracený rajský den, když padal mímou,
a proval ji za obzor chudobný,
podzime nachový a bílá zima.

Již vzdahuje se po zelené vlně,
ani hrot hlíny jen tak nepomrha,
i na skále se vyspí pohodlně,
žmýkryta větrem, který se již trhá.

Ža její sestry s ronchy nádhernými
i za ty, které nosí jen sít režný,
zas prohlouďte léta glá a zimy,
králové odraai a bose kněžny.

Ukázka rukopisu Fr. Hrubína, báseň Královská

Zdroj: Josef Strnadel. František Hrubín.

Příloha B - Bibliografie (do roku 1971)

Tvorba pro děti

Říkejte si se mnou (1943)

-ilustrace: Jiří Trnka

Říkejte si pohádky (1946)

-ilustrace: Jiří Trnka

Chvíli doma, chvíli venku (1946)

-ilustrace: Arnošt Paderlík

Vítek hádá dobře (1946)

Zvířátka a Petrovští, Zasadil dědek řepu (1947)

-podle kresleného filmu (Jiří Trnka a bratři v triku)

Dobrý den, sluníčko! (1947)

-fotografie: Sláva Štochl

Vánoční sen malé Zdeny v noci štědrovečerní (1947)

-podle loutkového filmu Bořivoje Zemany a Pavla Hrdličky

Modré nebe (1948)

-k obrázkům Josefa Čapka

Paleček (1949)

-leporelo, ilustrace Helena Zmatlíková

To je jízda, to je let! (1949)

-ilustrace: Kamil Lhoták

Ladův veselý přírodopis (1950)

-k obrázkům Josefa Lady

Je nám dobře na světě (1951)

-ilustrace: Adolf Zábranský

Hrajte si s námi (1953)

-ilustrace: Karel Müller

Kuřátko a obilí (1953)

-ilustrace: Zdeněk Müller

Zimní pohádka o Smolíčkovi (1954)

-ilustrace: Jiří Trnka

Pasáček a sluníčko (1954)
-ke kresbám Maxe Švabinského

Dívej se a povídej (1955)
-ilustrace: Kamil Lhoták

Hrajeme si celý den (1955)
-ilustrace: Helena Zmatlíková

Pohádka o Květušce a její zahrádce (1995)
-ilustrace: Jiří Trnka

Pohádky z Tisíce a jedné noci (1956)
-ilustrace: Jiří Trnka

Špalíček pohádek (1957)
-ilustrace: Jiří Trnka

Dvakrát sedm pohádek (1958)
-ilustrace: Jiří Trnka

Špalíček veršů a pohádek (1960)
-ilustrace: Jiří Trnka

Pohádky (1960)
-překlad Charles Perrault

Sviť sluníčko, sviť (1961)
-fotografie: Jan Lukas

Tvorba pro dospělé

Zpíváno z dálky (1933)

Krásná po chudobě (1935)

Země po polednách (1937)

Včelí plást (1940)

Země sudička (1941)

Cikády (1943)

Mávnutí křídel (1944)

Chléb s ocelí (vydáno k 9. květnu 1945)
-sbírka má 3 části: Stalingrad, Chléb s ocelí, Pražský máj

Jobova noc (1945)
-součástí je báseň Čechy krásné, Čechy mé

Řeka Nezapomnění (1946)

Nesmírný krásný život (1947)

Zpěv hrobů a slunce (1947)

Verlaine (1947)
-kniha překladů

Hirošima (1948)

Motýlí čas (1948)
-lyrický doprovod k obrazům Maxe Švabinského

Láhev v řece (1948)
-překlady francouzské poezie

Doušek života (1949)
-vzpomínková próza

Trávy (1951)
-básně ke grafikám Oty Janečka

Můj zpěv (1956)

Arthur Rimbaud: Básně (1956)
-překlady

Proměna (1956)

U stolu (1958)

Srpnová neděle (1958)

Pail Verlaine: Písně beze slov (1958)
-překlady

Až do konce lásky (1961)

Křišťálová noc (1961)

Romance pro Křídlovku (1962)

Hodina zamilovaných (1963)

-výbor z milostné poezie

Zlatá reneta (1964)

Svit hvězdy umřelé (1967)

Lásky (1967)

Černá denice (1968)

Oldřich a Božena aneb Krvavé spiknutí v Čechách (1968)

Lešanské jesličky (1970)

Kráska a zvíře (1970)

Příloha C - Ukázky z tvorby pro děti

Západ slunce

Pojď k večeři, Haničko,
Pojď, nebo umřeš hlady,
Podívej se, sluníčko
Už zapadá za zahrady!

Půjdu, ale nerada.
Jak bych mohla umřít hlady?
Když sluníčko zapadá,
celý svět je z čokolády.

k doplnění: sluníčko, zahrady, zapadá, čokolády

(z knihy Modré nebe)

Pohádka

Princeznička na bále
Poztrácela korále.

Její táta mocný král,
Honzíka si zavolal:

„Honzíku, máš na mále,
Přines nám ty korále!“

Honzík běžel za horu,
Nakopal tam bramborů.

Vysypal je před krále:
„Nesu vám ty korále,

Větší už tam neměli,
Snědli je už v neděli.“

(z knihy Říkejte si se mnou)

O perníkové chaloupce

V hlubokém lese, daleko od lidí, žil jednou drvoštěp a s ním tam žily jeho dvě děti, Jeníček a Mařenka. Maminku už neměly.

Jednou se drvoštěp vydal do vsi nabídnout dříví sedlákům.

„Buďte hodné, jako byste vždycky, když jsem byl pryč,“ řekl dětem, než odešel. „Nikam od chaloupky nechodte, zítra se vrátím.“

Ale druhý den domů nepřišel, ani třetí den, ani čtvrtý. Už byl pryč sedm dní a sedm nocí, i rozhodly se děti, že půjdou tatínka hledat.

Ráno za tmy vstaly. Zatímco Mařenka vařila snídani, Jeníček se šel umýt k potoku. Měsíček ještě svítil a křemílky u potoka se v jeho záři leskly jako zlaté peníze. Jeníčkoví se líbily, nasbíral si jich plné kapsy.

Po snídani se vydaly na cestu. Ve vsi nikdy nebyli, věděli jen, že je daleko za lesem, v tu stranu, kde zapadá slunce. Nechali se tedy sluncem vést, Jeníček cestou pouštěl z kapsy bílé křemílky: věděl proč. Šli celý den, jen za poledního parna si chvilku odpočinuli pod kapradím a trochu pojedli. Les byl stále temnější a temnější, ve větvích se ani ptáček neozval, v trávě se ani jahůdka nezačervenala. A najednou na všechno padla černá noc.

„Pojď, vrátíme se,“ řekl Jeníček. „Tatínek už je třeba doma, měl by o nás strach.“

„Jak se chceš v noci vrátit?“ ptala se Mařenka. „Zabloudíme ještě dál a víckrát se domů nedostaneme.“

„Zpátky trefím,“ pravil Jeníček, „jen co vyjde měsíc.“

Čekali, měsíček vyšel a poslední křemílek, který Jeníček pustil z kapsy, svítil v mechu jako zlatý peníz. Dali se nazpátek, od křemílku ke ke křemílku, a za svítání byli doma.

Ale tatínek nikde. Rozhodli se, že den a noc ještě počkají. Čekali, čekali, tatínek nešel, i vydali se mu znovu naproti. Tentokrát si Jeníček zapomněl nasbírat křemílků. Však na to vyzrají, myslil si cestou, a tu a tam utrousil na zem drobeček chleba. A zase přišli až do toho němého a pustého lesa, noc na všechno padla jako černá plachta a děti se začaly bát.

„Vrátíme se,“ pravil Jeníček.

„Ale jak?“ ptala se Mařenka. „Sypal jsi cestou křemílky?“

„Něco lepšího než křemílky,“ odpověděl Jeníček. „Jen počkej, až vyjde měsíc, uvidíš.“

Měsíc vyšel, Jeníček se rozhlíží, uvidí-li v trávě drobeček, ale kde by se ti drobečky vzaly, ptáci je všechny sezobali.

Děti byly v koncích. I našly si nocleh v suchém mechu pod jednou skálou. A že byly hodně utrmáceny, spaly hned, jak oči zavřely.

Ráno je slunce zašimralo na víčkách, probudily se a šly dál. Věřily, že teď už do vsi dojdou. Ušly sotva sto kroků, a najednou se před nimi les otevřel velkou pasekou. Ranní sluníčko tam v trávě navlékalo korálky z rosy a první včelky si povídaly s kytičkami. Uprostřed paseky stála podivná chaloupka: zdi měla cukrové, dveře z marcipánu, střechu z perníku a komín z cukrkandlu. Vedl k ní chodníček z cukrových špalíčků. U čokoládového holubníku seděli cukroví holoubci. Celá chaloupka voněla vábněji než deset cukrářských krámů. Jeníček a Mařenka měli už od včerejška hlad, rozběhli se k ní, aby všech těch dobrot užili.

Mařenka povysadila Jeníčka, ten vylezl na střechu a ulomil dvě perníkové tašky. Jednu hodil Mařence, do druhé se s chutí pustil sám. Když si tak blaženě pochutnával, ozvalo se z chaloupky:

„Bábo, neláme nám někdo střechu?“

A druhý hlas odpověděl:

„I spi, dědku, nikde není ani vzdechu,“

Dětem sousto leknutím zaskočilo v hrdle. Mařenka se utíkala schovat za chaloupku, Jeníček si vylezl za komín. Byli tiše, ani nedutali. Ale Jeníček to dlouho nevydržel. Všude to cukrovím tak lákavě vonělo, Jeníček neodolal, vyndal kudlu z kapsy a uloupl si z komína kousek cukrkandlu.

Jak nůž zaskřípal o komín, ozvalo se z chaloupky:

„Bábo, že je někdo u komína?“

A druhý hlas odpověděl:

„I spi dědku, to je Meluzína!“

Děti se lekly a zase byly chvíli zticha. Nikde však se nic nehnulo, všude to vonělo sladkým cukrovím, i osmělily se děti a začaly znovu mlsat. Mařenka vylupovala mandle z marcipánového srdíčka a Jeníček se po střeše pomalu šoural k čokoládovému holubníku.

Dostal chuť na cukrového holoubka. Natáhl po něm ruku, a jak se holoubka dotkl, holoubek zavrkal jako živý:

„Vrků, vrků,
dej mi ruku z krku,
vrků, vrků!“

Jeníček se lekl, div, že ze střechy nespádl. Odtáhl ruku, ale holoubek nepřestal křičet:

„Vrků, vrků,
ruku z krku,
ruku z krku,
vrků, vrků!“

„Jeníčku, honem ze střechy,“ vzkřikla Mařenka. Jeníček skočil dolů, upadl, ale hned se postavil na nohy, chytili se s Mařenkou za ruce a dali se na útěk.

Přeběhli paseku, ohlédli se a vidí, že se za nimi ženou dědek a bába. Jeníček a Mařenka vběhli do lesa, kličkovali mezi stromy, ale pořád slyšeli, jak za nimi dědek a bába supají. „Já už nemohu dál,“ šeptal udýchaný Jeníček. „Jen utíkej,“ pobídla ho Mařenka, „nesmíme se dát chytit, špatně by to s náma dopadlo.“

Jeníček sebral poslední síly, Mařenka nabrala dechu a utíkali, jako by jim paty hořely. Na chvílku zmizeli bábě a dědkovi z očí. Doběhli k potoku, přes potok vedla lávka. Na druhé straně stál myslivec a mířil na sojku. Děti přeběhly lávku a volaly: „Honí nás dědek a bába z perníkové chaloupky.“ Bábu a dědka ještě vidět nebylo, ale už bylo slyšet, jak supí a vztekle vrčí.

„Honem děti,“ vzkřikl na ně myslivec, „běžte dolů podle potoka, já už je zdržím!“

Jeníček a Mařenka se pustili v tu stranu, jak jim poradil myslivec. Sotva zmizeli za první olší, už doběhli k lávce dědek a bába.

„Neviděl jsi tu utíkat kluka?“ ptá se bába myslivce.

„A holku?“ ptá se dědek.

„Cože? Že mě bolí ruka, když mám střílet sojku?“ opáčil myslivec.

„Ptáme se tě, zdali tudy neutíkaly dvě děti.“

„Když střelím sojku, že letí? Kdepak, spadne z vršku jako hruška.“

„Což jsi hluchý? Ptáme se tě na kluka a na holku.“

„A já myslil, že na sojku.“

„Utíkali tudy?“

„Kudy?“

„Tudy!“

„A kdo tu měl utíkat?“

„Kluk a holka!“

„Tudy?“

„Tudy! Na to se tě právě ptáme!“

„A proč jste to neřekli hned? Ba, teď jsi vzpomínám. Přešli lávku a utíkali nahoru proti vodě.“

Myslivec poslal dědka s bábou na opačnou stranu. Dědek a bába se pustili proti potoku, a jestli už neleží, ještě běží.

Jeníček a Mařenka už neutíkali. Chvilku šli v trávě, chvilku se brouzdali v potůčku a chladili si nohy. Za soumraku s hvězdou večernicí stáli doma před chaloupkou. Na Prahu seděl tatínek, hlavu držel v dlaních a vzdychal.

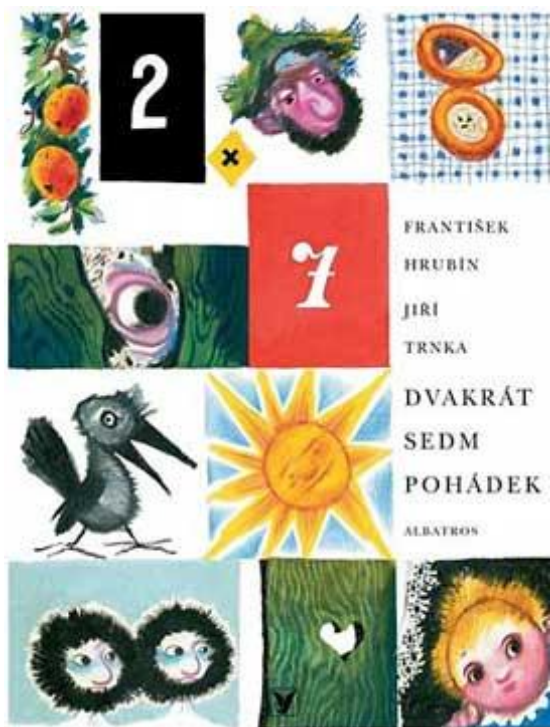
„Tatínku, tatínku!“ volaly děti.

Drvoštěp vyskočil, popadl je do náručí a všem třem bylo zase dobře.

Příloha D - Obálky vybraných knih pro děti

FRANTIŠEK
HRUBÍN
JIRÍ
TRNKA

DVAKRÁT
SEDM
POHÁDEK
ALBATROS

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Hana Zdeňková

Obor: Speciální pedagogika – učitelství

Forma studia: Kombinovaná

Název práce: František Hrubín a jeho dílo v četbě a literární výchově dětí

Rok: 2012

Počet stran bez příloh: 75

Celkový počet stran příloh: 15

Počet titulů české literatury a pramenů: 53

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 0

Počet internetových zdrojů: 16

Vedoucí práce: PaedDr. Vladislava Kohoutová